



Hedli Dajer + Mark Njui

U POHODU NA PROSTOR

PROJEKTOVANJE, ODBRANA I ZAJEDNIČKO
KORIŠĆENJE JAVNIH PROSTORA





U POHODU NA **PROSTOR**

Projektovanje, odbrana i zajedničko
korišćenje javnih prostora

Naslov originala: "Watch This Space: Designing, Defending and Sharing Public Spaces"

Objavljeno uz prethodnu autorizaciju Kids Can Press Ltd, Toronto, Ontario, Kanada/Published by permission of Kids Can Press Ltd, Toronto, Ontario, Canada.

Tekst © 2010 Hadley Dyer

Ilustracije © 2010 Marc Ngui

Naslovna strana © 2010 Keren Pauers

Izdavač: Creative Lab, Kamčatska 14, Beograd

Urednik: Dobrica Veselinović

Tehnički urednik: Radomir Lazović

Prevod: Jelena Kovačević

Lektura: Dubravka Vranjanac

Štampa: Akademija, Beograd, 2013.

Tiraž: 500

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.74:711.4(0.062)

ДАЈЕР, Хедли, 1973-

U pohodu na prostor : projektovanje, odbrana i zajedničko korišćenje javnih prostora / tekst Hedli Dajer ; crteži Mark Njui ; [prevod Jelena Kovačević]. - Beograd : Creative Lab, 2013 (Beograd : Akademija). - 80 str. : ilustr. ; 24 cm

Prevod dela: Watch this Space. - Tiraž 500. - Rečnik: str. 78. - Registar.

ISBN 978-86-89517-00-2

1. Нуи, Марк [илустратор], 1972-

а) Јавни простори

COBISS.SR-ID 196878348

Saglasnosti:

Str. 8 Stihovi Boba Dilana citirani su uz prethodnu saglasnost autora

Str. 21 Citat Reja Oldenburga korišćen je uz prethodnu saglasnost autora

Str. 22 Izvod iz govora Džordža Radvanskog citiran je uz prethodnu saglasnost autora

Str. 44 Citat Džejn Džejkobs korišćen je uz prethodnu saglasnost nosilaca autorskih prava za dela Džejn Džejkobs

Prava za srpsko izdanje © 2013 Creative Lab, Beograd

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se umnožavati, pohranjivati u bilo kakvoj bazi podataka, niti prenositi u ma kom obliku ili bilo kojim sredstvom, elektronskim ili mehaničkim putem, fotokopiranjem, snimanjem ili drugačije, bez prethodne pisane saglasnosti izdavača.

Za saglasnost kontaktirati urednika na adresu:
dobrica.veselinovic@gmail.com



Veliku zahvalnost dugujemo regionalnoj kancelariji Hajnrih Bel fondacije za Jugoistočnu Evropu, bez čije pomoći ova knjiga ne bi ugledala svetlost dana.

 **HEINRICH BÖLL STIFTUNG**
JUGOISTOČNA EVROPA

U POHODU NA PROSTOR

Projektovanje, odbrana i
zajedničko korišćenje
javnih prostora



Tekst Hedli Dajer

Crtež Mark Njui

Sadržaj

Uvod ... 6

Prvo poglavlje: **Šta je to javni prostor?** ... 8

Šta je to javni prostor? ... 10

Primer javnog prostora: Reka Gang ... 11

Je li ovo javni prostor? ... 12

Da li su tržni centri javni prostori? ... 14

Prvobitni javni prostori ... 16

Zarobljen u zoni ... 20

Primer javnog prostora: Trg Federacije ... 22

Pronalaženje novog zajedničkog prostora ... 23

Drugo poglavlje: **Zajedničko korišćenje javnih prostora** ... 26

Živeti retro... 28

Zakoni i ograničenja... 30

Uzurpatori prostora... 34

Jeste li spremni da svoj prostor podelite sa bilo kime?... 36

Primer javnog prostora: Priča o dva grada... 40



Treće poglavlje: **Projektovanje javnih prostora** ... 44

Šta je to što neki javni prostor čini dobrim?... 46

Zeleni prostori... 50

Primer javnog prostora: Park Al-Azhar... 51

Okusiti duh prošlosti... 52

Kretanje kroz prostore... 54

Primer javnog prostora: Ciclovías... 59

Zadivljujući prostori... 60

Primer javnog prostora: Soveto – Planina nade... 61

Kako bi ti ovo osmislio?... 66

Četvrto poglavlje: **Borba za javne prostore** ... 68

Ukradi ideju ... 70

Izrazi zahvalnosti... 77

Rečnik... 78

Indeks... 79





Uvod

Dok sam kao tinejdžerka živela u ruralnom delu Nove Škotske, postojala su dva mesta na kojima bi klinci provodili najveći deo vremena kada nisu u školi: parking ispred Mekdonaldsa i veliki peščani nasip. Ne sećam se šta smo tačno tamo radili. Ništa posebno, pretpostavljam – razgovarali, smejali se, svađali se, posmatrali ljude. I danas, kada pitam tinejdžera šta po celu noć radi na internetu, on obično samo slegne ramenima: „Ubijam vreme.”

Širom sveta, mladi se okupljaju i druže u javnim prostorima, a odrasli bi voleli da to ne čine. Ljudi se pitaju: Moraju li da budu toliko glasni? Zašto se uvek sastaju u tako velikom broju? Kada tinejdžeri zauzmu slabo korišćene ili napuštene prostore kao što su, recimo, parkinzi, odrasli se još više unerveže: Zašto se baš tamo okupljaju? Šta u stvari tamo rade?

Odgovor je najčešće ništa. Za razliku od odraslih, tinejdžeri nemaju lični prostor koji bi mogli nazvati svojim. Kod kuće roditelji odlučuju o tome ko sme da dođe u goste, koliko može da ostane i koliko glasna sme da bude muzika.



U školi se pak sve dešava pod budnim okom nastavnika. Upravo je iz tog razloga i bila tako velika stvar kada je Mekdonalds došao u naš grad. Dobili smo mesto na koje možemo da izađemo. Da se vidamo i budemo viđeni. Da budemo zajedno. Da radimo... pa, ništa posebno.

Međutim, dok provodiš vreme u javnom prostoru, nešto se ipak dešava. Otkrivaš način da komuniciraš sa ljudima bez uplitanja odraslih. Pokušavaš da shvatiš ko si i kako se uklapaš u okolinu. Postaješ deo zajednice.

Naravno, tinejdžeri ne ostaju tinejdžeri zauvek. Zato se ova knjiga i bavi pitanjem zašto su javni prostori važni – i to ne samo za one koji nemaju drugo mesto na koje bi otišli. Želimo da postaneš strastveni pobornik bitke za javne prostore, jer imaš mogućnost da doprineseš njihovom očuvanju i da se boriš za njihovu budućnost i mnogo pošto prestaneš samo da „ubijaš vreme”. Mnogo je razloga zbog kojih bi trebalo da brineš o javnim prostorima, ali je najvažniji taj što će ti oni uvek biti potrebni. Osim toga, oni su nešto što ti pripada.

„Gledam ljude u parku kako zaboravljaju na svoje nedaće i patnje. Oni piju i plešu u odeći svetlih boja. Svi ti mladi momci i njihove mlade žene izgledaju tako dobro. Istog časa bih se menjao sa ma kojim od njih, samo kad bih mogao.“

— Bob Dilan, „Highlands“

Šta je to javni prostor?





Nije potrebno da bilo šta kupiš ili da platiš ulaznicu da bi bio u javnom prostoru.

Ne moraš da imaš člansku kartu niti da objašnjavaš zašto si došao. Javni prostori postoje da bi svako mogao da ih koristi. Sve što treba da uradiš jeste da se pojaviš.



Šta je to **javni prostor**?

*Dok sedim mirno
ništa ne radeći,
proleće dođe
i trava izraste
sama od sebe.*

— Zen izreka

Dakle, šta je zapravo javni prostor? To je mesto na koje svako može slobodno da dođe – bio on mlad ili star, bogat ili siromašan. Javni prostori pripadaju svima i nikome posebno. Pomisli samo na javne parkove, javne bašte ili javne plaže. Reč „javan” znači da ovi prostori pripadaju građanima i da nisu u privatnom vlasništvu pojedinaca ili kompanija. Gradski trgovi su primer javnih prostora, a to su i ulice i trotoari po kojima gaziš. Javni prostori takođe uključuju i zgrade poput društvenih centara ili biblioteka.

Javni prostori su mesta okupljanja. To su mesta na kojima se sastaješ sa prijateljima, mesta na kojima imaš mogućnost da se susretneš sa susedima ili strancima. U javnom prostoru možeš upoznati ljude sa kojima inače možda nikada ne bi imao priliku da razgovaraš.

Ono što neki javni prostor čini vrednim nije njegova veličina, već način na koji se koristi. Neki prostori imaju specifičnu funkciju, poput, recimo, kupovine namirnica na otvorenim tržnicama ili pranja odeće u reci. Igrališta obezbeđuju deci mesto za vežbu i istraživanje. Slično tome, gradskim psima je potreban park u kome mogu da trče bez povoca i igraju se.

Mi posećujemo javne prostore da bismo učestvovali u kulturnim manifestacijama ili prisustvovali posebnim događajima, kao što je, na primer, živopisna Mardi gra parada u Nju Orleansu ili prolazak kraljevske povorke ispred Bakingemske palate. Neki prostori mogu imati i simbolički značaj, poput Spomen-zida veteranima Vijetnamskog rata u Vašingtonu.

Neki javni prostori se koriste samo da bi se umaklo grozničavom ritmu svakodnevnog života. Čak i ako je na nekom mestu gužva i vrevu, uvek će se naći ljudi koji su sami i prepušteni svojim mislima. Javni prostori pružaju utočište u kome je moguće uživati u krajoliku, umetničkom delu ili hot dogu. Bez obzira na to da li nam je cilj da se susretne sa drugim ljudima, već samim svojim prisustvom u javnom prostoru mi učestvujemo u javnom životu. Javni prostori su mesta na koja odlazimo da bismo posmatrali svet koji nas okružuje.



Reka Gang, koja protiče kroz Nepal, Indiju i Bangladeš, u hinduizmu se smatra svetim mestom. Ona je, takođe, i glavni izvor vode za mnoge od ukupno trista pedeset miliona ljudi koji žive duž njenih obala.

U gradovima kao što je Varanasi, obala je prepuna ljudi koji se kupaju, peru odeću ili zahvataju vodu za piće, dok ribari i putnici prolaze pokraj njih.

Na svakih dvanaest godina hinduski hodočasnici dolaze na reku da operu svoje grehe tokom svetkovine Maha Kumbh Mela, odnosno Velikog festivala krčaga. Ovom događaju je 2003. godine prisustvovalo čak sedamdeset miliona ljudi – okupljenih je bilo toliko da su se mogli videti iz svemira!

Zbog preterane upotrebe reka Gang je zagađena, ali većina ljudi koji od nje zavise nema pristup alternativnim izvorima vode. Mnogi se razbole jer koriste vodu koja je zagađena ispuštanjem kanalizacije i otpadnih materija iz fabrika.

Je li ovo **javni** prostor?

Kako ćeš znati da je prostor u koji ulaziš javni? Postavi sebi dva pitanja:

1. U čijem je vlasništvu?

Javni prostori su obično u državnom vlasništvu i pod javnom upravom, što znači da pripadaju stanovnicima opština, gradova, pokrajina i država. (Uzgred, to znači i tebi.) Neki javni prostori su u vlasništvu neprofitnih organizacija, ali i one dobijaju sredstva od vlada za podršku javnoj upotrebi prostora.

2. Ko u njega može ući?

Pravi javni prostor je otvoren za sve ljude – bilo da je reč o lokalnom stanovništvu ili strancima koji dolaze izdaleka. U idealnom slučaju, pristup se ne naplaćuje, tako da svako sebi može da priušti da slobodno koristi prostor.

Zvuči jednostavno, zar ne? Ipak, stvari ponekad mogu postati i pomalo zbunjujuće. Uzmimo za primer kasarne. Premda su u vlasništvu države, pristup kasarnama definitivno nije dozvoljen svakome. Kasarne jesu javna svojina, ali nije sve što je u javnom vlasništvu ujedno i javni prostor. Postoje, takođe, i mnoga mesta koja su naizgled otvorena za svakoga, poput kafića ili kuglana, ali je reč o privatnoj svojini. Ovakva mesta možemo nazvati društvenim prostorima – što znači da ona povezuju ljude jedne sa drugima – ipak, to nisu pravi javni prostori.



Muzej

Mnogi muzeji i galerije su u javnom vlasništvu, ali je moguće da se za njih naplaćuje ulaznica.



Državna škola

Za širu javnost pristup školi obično nije dozvoljen bez posebnog odobrenja. Ipak, školske dvorane, sportske sale, biblioteke i tereni često se koriste kao javni prostori van nastavnih aktivnosti.



Trotoar





Javna biblioteka

Svako može da uđe u biblioteku koja je u javnom vlasništvu dokle god poštuje određena pravila, kao što je pravilo o nivou buke.



Prodavnica



Bašta kafića



Džamija

Mnogi verski objekti su otvoreni za širu javnost i predstavljaju važna mesta okupljanja unutar zajednice. Međutim, oni pripadaju parohijanima i vlasništvo su verske organizacije.



Ulica



Javni park

Da li su **tržni centri** javni prostori?



Tržni centri veoma liče na javne prostore. U njima postoje pešačke staze duž kojih se ljudi zaustavljaju da porazgovaraju jedni sa drugima. U njima takođe postoje mesta na kojima se možeš odmoriti ili ponešto prezalogajiti. Neki čak imaju i bašte, vodopade ili umetničke izložbe.

Premda tržni i drugi maloprodajni centri mogu da funkcionišu kao javni prostori, to baš i nije to. Jeste li ikada primetili da ćete, za razliku od parkova, u tržnim centrima retko kad videti beskućnike kako dremaju na klupama? To je zato što će obezbeđenje požuriti da ih izbaci napolje. Uostalom, ljudi koji su vlasnici i upravljaju tržnim centrom odlučuju o tome kome je pristup dozvoljen i kako će se prostor koristiti.

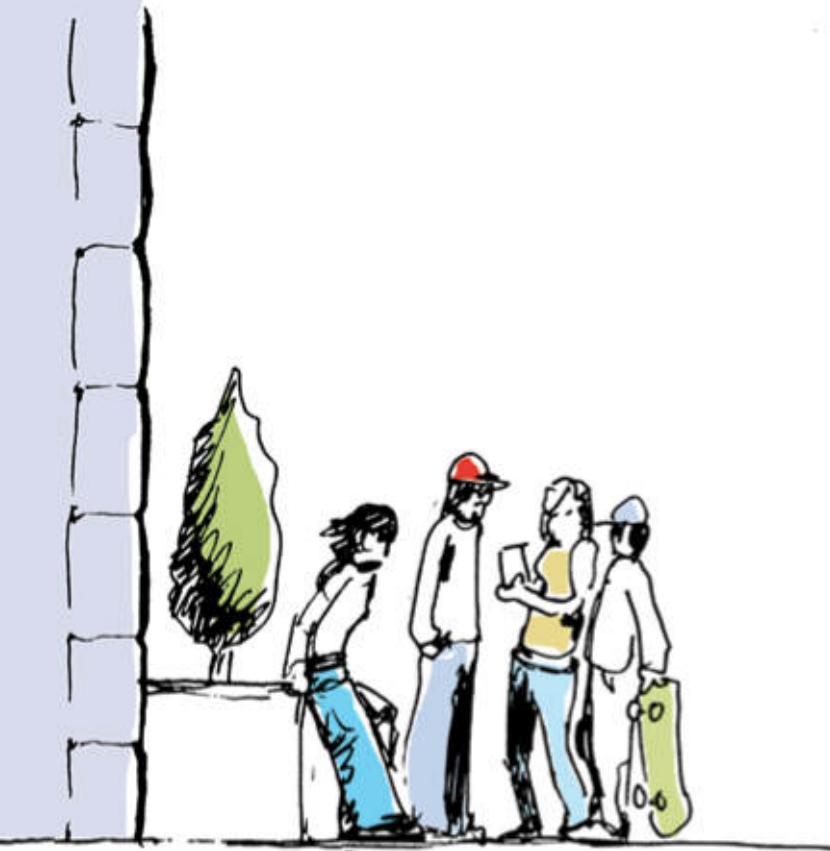
Na primer, u preko pedeset tržnih centara širom Sjedinjenih Država odskora je uveden policijski čas za tinejdžere. Prema jednoj studiji iz 2007. godine, 54% tinejdžera i

RAT ZA ŠOPING CENTRE

Godine 1993, Džasmin Mekoj, tada osamnaestogodišnjakinja, zatekla je sebe kako veliki deo vremena provodi u tržnom centru. Ona nije išla u kupovinu, već je saradivala sa predstavnicima Projekta za organizovanje mladih iz okruga Bankomb u gradu Ešvilu, u Severnoj Karolini, na organizaciji potesta protiv novog policijskog časa za tinejdžere, uvedenog u lokalnom tržnom centru. Klincima mlađim od šesnaest godina više nije bio dozvoljen ulaz u tržni centar posle 18:00 časova, osim u pratnji odraslih. Tinejdžerima je takođe zabranjeno da se okupljaju u grupama većim od četvoro, kao i da nose marame, budući da one upućuju na kulturu bande.

Tržni centri su u privatnom vlasništvu pa mogu postavljati svoja pravila, ali Džasmin i njeni prijatelji nisu mogli da dozvole da starosna diskriminacija tek tako prođe.

Mladi aktivisti su organizovali sastanke u školama kako bi dobili podršku za protest. Delili su letke, sastajali se sa upravom šoping centra. Neke bitke su i dobili – ukinuta je zabrana okupljanja u grupama i nošenja marama. Međutim, budući da sve veći broj tržnih centara uvodi policijski čas, čini se da će tinejdžeri ovaj rat ipak izgubiti.



75% tinejdžerki provelo je jedan ili više sati u tržnom centru u proteklih sedam dana. Policijski čas omogućava tržnim centrima da se oslobode ovih „malih uljeza”.

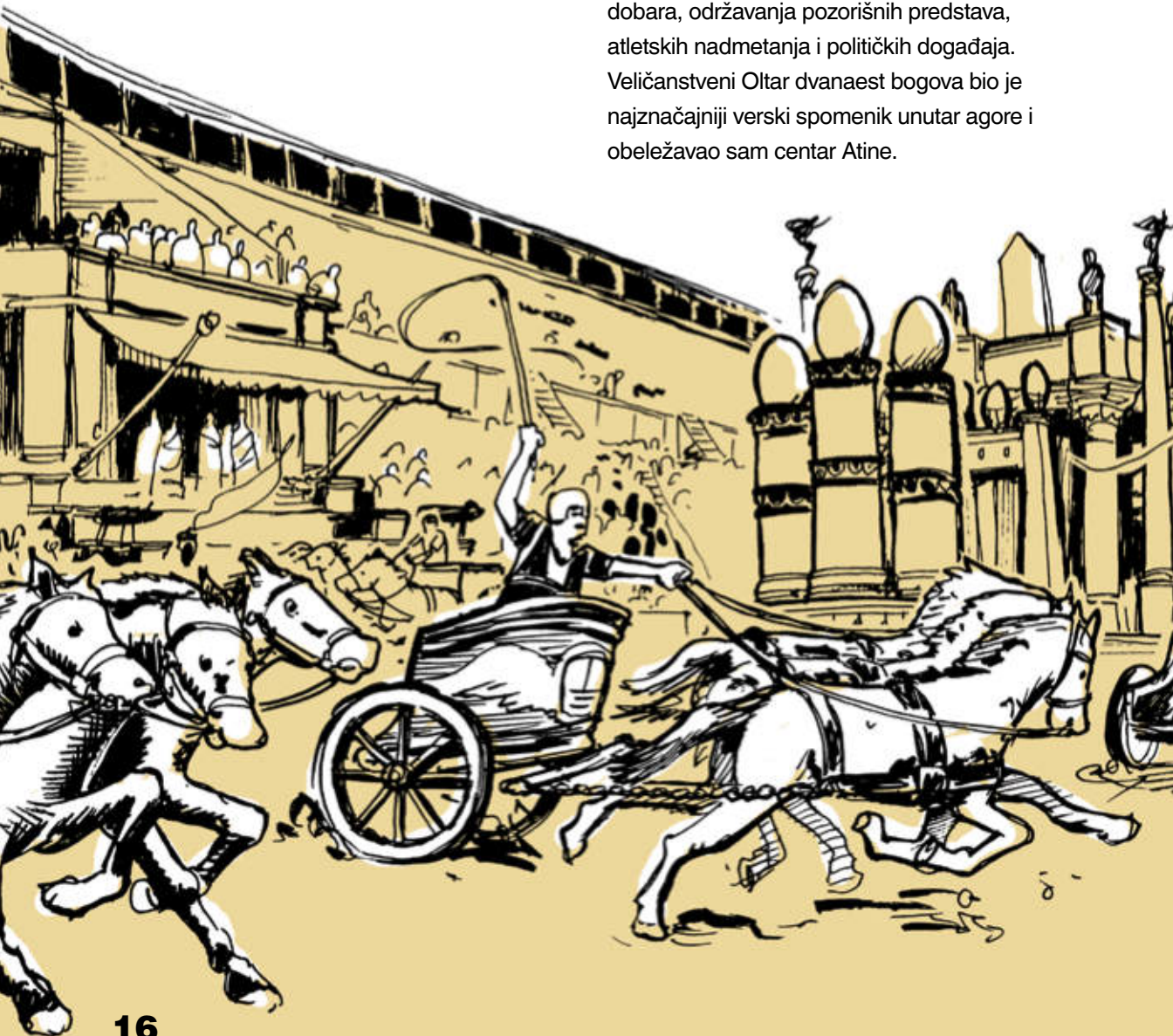
Uprave tržnih centara tvrde da horde neposlušnih tinejdžera zastrašuju kupce, a neretko dolaze i u međusobne sukobe. *Mall of America*, tržni centar iz Blumingtona u Minesoti koji je među prvima uveo policijski čas, tvrdi da je broj nasilnih incidenata sa trista spao na svega dva godišnje otkako je zabrana uvedena.

Oni tržni centri koji nisu uveli policijski čas ističu da je vremensko ograničenje za mlade oblik diskriminacije. Osim toga, policijski čas može da obeshrabri tinejdžere koji zaista žele da kupuju. Na kraju krajeva, samo u Sjedinjenim Državama kupovna moć tinejdžera iznosi preko sto pedeset milijardi dolara godišnje.

Prvobitni javni prostori

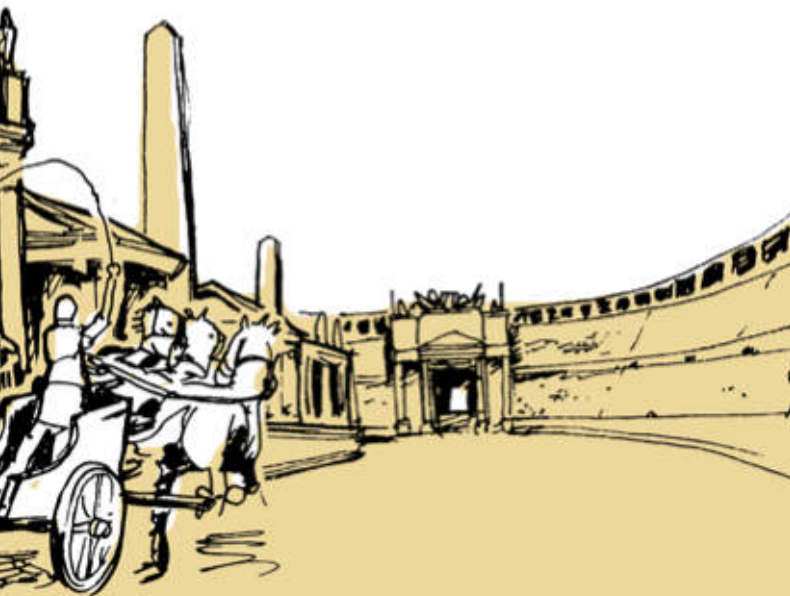
Teško da se ideja o potrebi za javnim prostorima može nazvati novom. U staroj Grčkoj, u davnom šestom veku p.n.e., agora se smatrala središtem društvenog života u Atini. Reč je upućivala kako na skupinu ljudi, tako i na fizički prostor

u kome su se sastajali. (Danas pojam „agorafobija” označava strah od javnog ili otvorenog prostora.) Agora je prvobitno bila jednostavan pravougaoni prostor oivičen kamenom ogradom. Tokom narednih četristo godina pretvorena je u mesto razmene dobara, održavanja pozorišnih predstava, atletskih nadmetanja i političkih događaja. Veličanstveni Oltar dvanaest bogova bio je najznačajniji verski spomenik unutar agore i obeležavao sam centar Atine.



Rimljani su 146. godine p.n.e. pokorili Grke i Grčka je postala deo Rimskog carstva. Rimski forum – otvoreni prostor ili tržnica na latinskom – bio je veoma sličan agori i predstavljao centar političkog i verskog života. Rim je imao nekoliko takvih centara, ali je svakako najpoznatiji *Forum Romanum*, tj. Rimski forum.

Rimljani su gradili mnoge građevine u kojima se odvijao javni život, poput javnih kupatila ili cirkusa za trke dvokolica. Zahvaljujući upotrebi unapređenih građevinskih materijala i novih tehnika, oni su za sobom ostavili zadivljujuće arhitektonsko nasleđe. Pored impresivno projektovanih prostora, jedinstvena arhitektura prepoznaje se i po karakterističnim lukovima i kupolama velikih raspona.



E, TO JE VEĆ „ZABAVA“!

Zamisli da si rob u starom Rimu negde oko 80. godine p.n.e. Vlasnik ti saopštava kako ima nameru da te pošalje na malo „atletskog treninga“. Uh-hu...

Širom Rimskog carstva profesionalni gladijatori i gladijatori amateri borili su se međusobno i sa divljim zverima ne bi li zabavili uzbuđene fanove koji su preplavljivali javne amfiteatre.

Mnogi gladijatori su bili kriminalci, robovi ili ratni zarobljenici, koji nisu imali drugog izbora nego da se bore do smrti.

Bolesno, zar ne? Ali koliko je ljudi nagrulo u bioskope da vidi Oskarom nagrađenu filmsku verziju ovih događaja? Istina je da ljudi vole spektakle, bilo da je reč o slavi Olimpijskih igara (koje su prvi put održane 776. god. p.n.e.) ili o mračnoj drami javnog pogubljenja. U periodu između 1400. i 1700. godine n.e. desetine hiljada ljudi optuženih za veštičarenje spaljeno je na lomačama širom Evrope, često u prisustvu njihovih komšija. U Sjedinjenim Državama najmanje dvadeset hiljada ljudi prisustvovalo je poslednjem javnom pogubljenju u toj zemlji, održanom 1936. godine.

Prekretnice u razvoju javnih prostora

4000–1000. p.n.e.

Javni parkovi i bašte datiraju još iz vremena Sumera (4000–2000. p.n.e.), najranije poznate civilizacije u svetu, i drevnog Vavilona (1000. p.n.e.). Reč je o prostorima koji su pripadali vladaru, ali su bili dostupni i ostalim građanima.

64. n.e.

U Izraelu, visoki sveštenik Jehošua ben Gamla doneo je uredbu po kojoj su svi jevrejski dečaci stariji od pet godina, bez obzira na imovinsko stanje njihovih porodica, bili u obavezi da se okupljaju i uče. Time je stvoren jedan od najranijih vidova javnog obrazovanja.

300. p.n.e. – 400. n.e.

Otvorena je Velika aleksandrijska biblioteka u Egiptu. Javne biblioteke se, počev od četvrtog veka p.n.e., osnivaju širom Grčke, a nastavljaju da se razvijaju i pod Rimljanima.

20-te godine XV veka

Izgrađena je Kapija rajskog mira, glavni ulaz u Carski grad u Pekingu, u Kini. Ona će kasnije postati deo Trga Tjenanmen, najvećeg otvorenog gradskog trga na svetu.

1634.

Otvoren je Boston Komon, prvi javni park u Sjedinjenim Državama, premda će on početi da se koristi u rekreativne svrhe tek od sredine XIX veka. Park je u početku, kao i većina javnih površina u to doba, korišćen za napasanje stoke (i povremena javna okupljanja).

1833.

U Engleskoj, Odbor za javna šetališta saopštio je u izveštaju da gradski parkovi unapređuju zdravlje kroz kontakt sa prirodom i ublažavaju stres u prenaseljenim gradovima.



1863.

Otvorena je prva linija Londonskog metroa, a time i prvi sistem podzemne železnice u svetu.

1873.

Zvanično je otvoren njujorški Central park, prvi projektovani – a danas najposećeniji – gradski park u Sjedinjenim Državama. Projektovao ga je pejzažni arhitekta Frederik Lou Olmsted, rodonačelnik američke pejzažne arhitekture, u saradnji sa arhitektom Kalvertom Voksom.

1895.

Načinjen je veliki iskorak u istoriji lokalnog javnog transporta kada se u Manhajmu, u Nemačkoj, osmoro putnika ukrcalo u prvi autobus na motorni pogon, čiji je tvorac bio Karl Benc (upravo on je zaslužan za nastavak Benc u nazivu Mercedes-Benc).

1916.

Osnovana je Služba za nacionalne parkove SAD, zadužena za nadzor nad više od četiristo prirodnih, rekreativnih i kulturnih lokaliteta, uključujući Everglejds, Veliki kanjon Kolorada i Kip slobode.

1972.

Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) pokrenula je Međunarodni program svetske baštine, čiji je cilj da identifikuje i doprinese očuvanju mesta od izuzetnog prirodnog i kulturnog značaja širom sveta – od Nacionalnog parka Serengeti u Tanzaniji do istorijske četvrti Stari Kvebek u Kanadi.



Zarobljen u zoni

Godine 1922. u blizini Kansas Sitija otvoren je prvi tržišni centar, *Country Club Plaza*. Time je podstaknut razvoj predgrađa, novog životnog stila koji će izmeniti lice Severne Amerike.

Gradovi su gusto naseljena, vertikalno građena naselja u kojima ljudi žive i rade tik jedni uz druge. Predgrađa se pak odlikuju manjom gustom naseljenosti i horizontalnom gradnjom. Tu su građevine niže, a udaljenost među njima daleko veća. Pošto predgrađa obuhvataju prostrane zemljišne površine, život u njima je podeljen na nekoliko

zona: stanovanje, posao, kupovina, rekreacija, verski obredi. Kuće su grupisane u potceline. Zaposleni svakodnevno putuju u gradove ili biznis parkove. Kupovina zahteva vožnju do megamarketa ili tržnog centra.

A kako razuđenost predgrađa utiče na mlade? Ako si tinejdžer koji živi u nekom od novijih naselja, gde nema ni trotoara, a kamoli parkova, odgovor ti je dobro poznat. Bez automobila, zarobljen si u zoni u kojoj živiš. U gradu možeš iz hira da otrčiš negde na sok ili svratiš do biblioteke. U predgrađu ti je obično

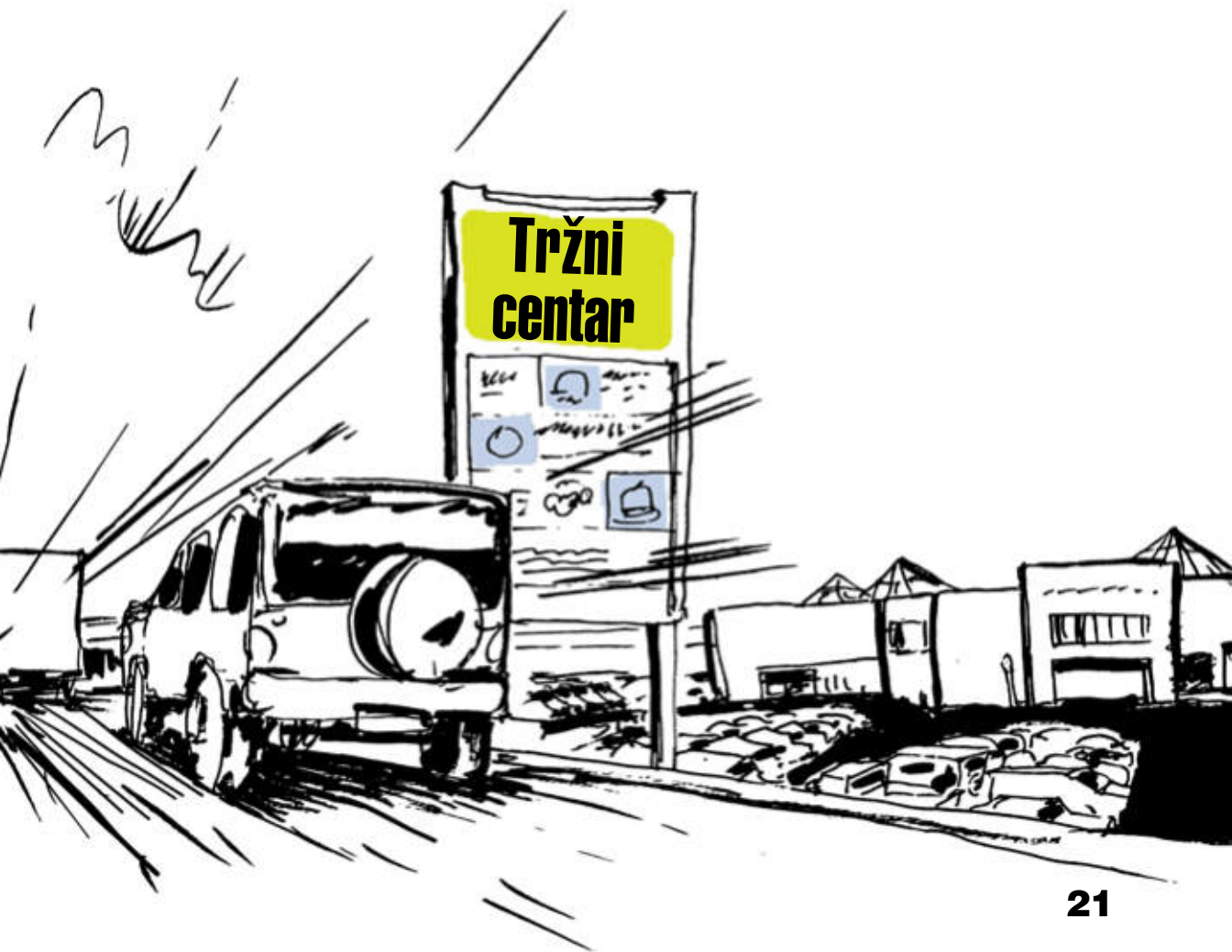


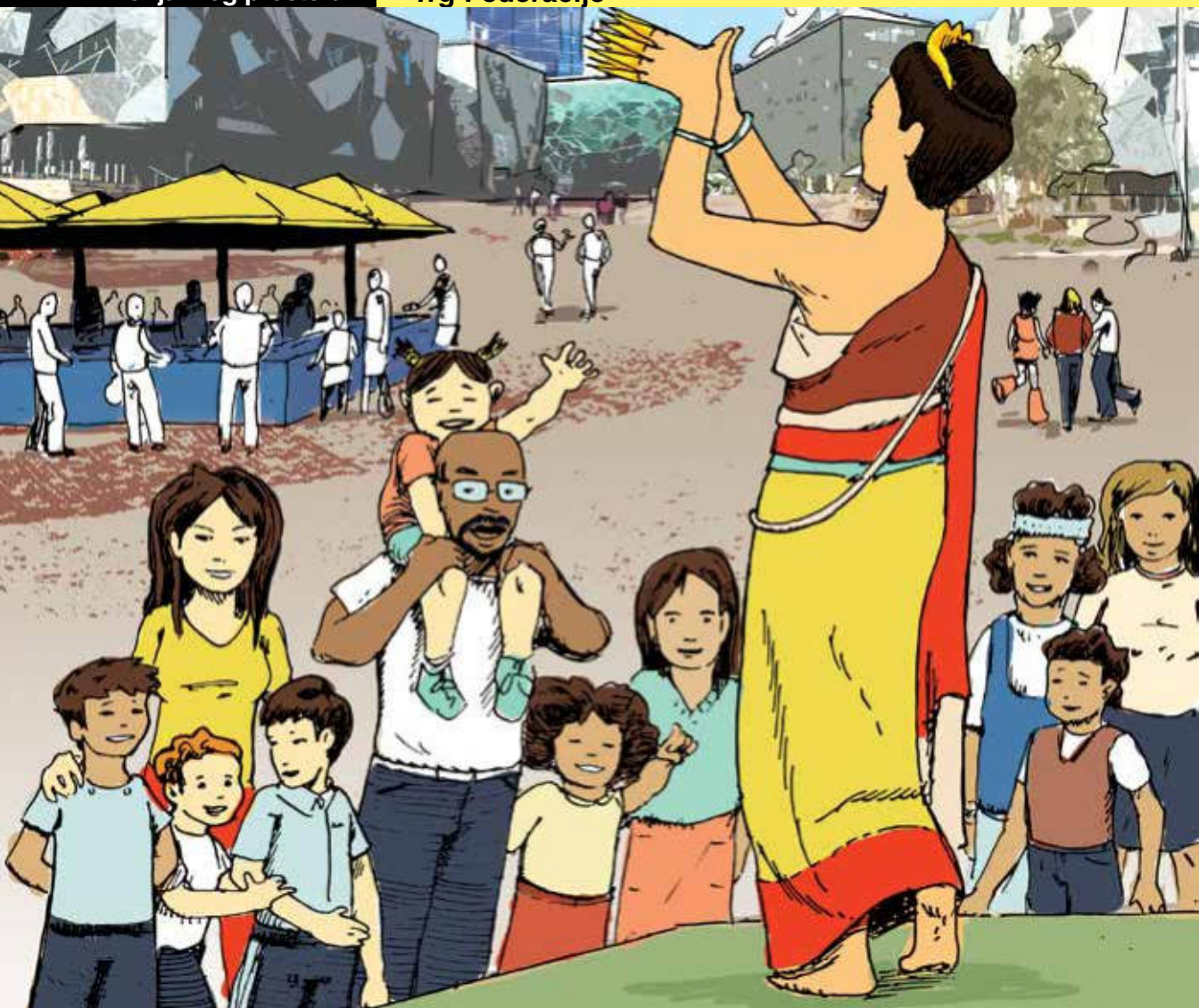
potreban poseban razlog za napuštanje zone u kojoj živiš, i to zato što, gde god krenuo, uvek moraš da imaš nekoga ko je spreman da te poveže. (A osuđen si i da ideš na mesta koja imaju obezbeđen parking.) Sva ta vožnja podrazumeva manje mogućnosti za učešće u javnom životu, manje mesta na koja možeš jednostavno otići i družiti se sa vršnjacima, a time i manje nezavisnosti i slobode.

Nije ni čudo što tinejdžeri toliko vremena provode u tržnim centrima.

„Poseta adolescenta je, usudujem se da kažem, verovatno najbolji i najbrži način da se proveri vitalnost nekog naselja. Pridošli tinejažer će u naselju ubrzo početi da se ponaša kao životinja u kavezu... Nema tog mesta na koje bi mogao pobeći i pridružiti se svojoj vrsti.”

— Rej Oldenburg, sociolog





Trg Federacije je središte umetnosti i kulture u Melburnu, u Australiji. U okruženju koje odlikuje kreativna mešavina javnih i privatnih atrakcija, priređuje se preko dve hiljade manifestacija godišnje, što garantuje stalan protok turista i meštana.

Trg je izgrađen na masivnoj betonskoj platformi iznad prometne železničke pruge.

Ljudi ovde imaju prilike da uživaju u suncu, hladovini i bežičnom internetu, okruženi modernim zgradama od pešćara, stakla i cinka.

Trg može da primi petnaest hiljada ljudi, bilo da se radi o kulturnim manifestacijama, koncertima, pijacama ili protestima. Od kulturnih centara na Trgu se nalaze Australijski centar pokretnih slika i Melburnški centar za posetioce.

Pronalaženje **novog** zajedničkog prostora

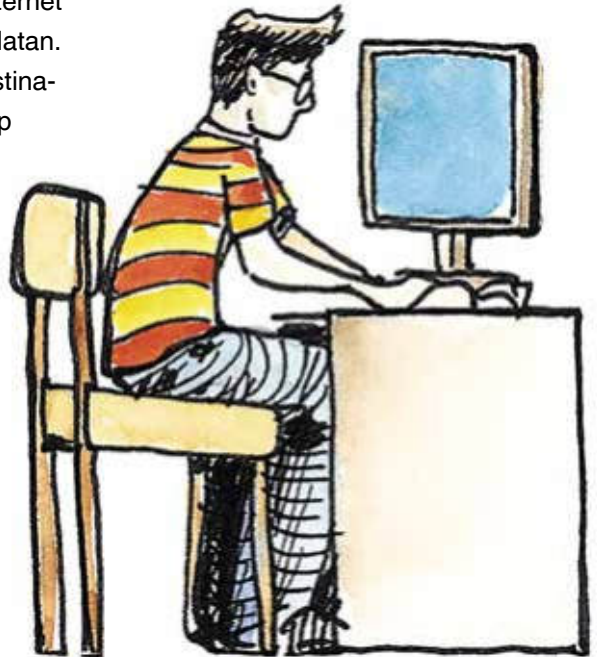
Da li zonsko stanovanje podrazumeva kraj javnog života? Ne mora da znači. Mi se možda noću i povlačimo u svoje privatne prostore, ali imajte ovo na umu: kuda idemo odatle? Ljudi se sve češće upućuju pravo ka računaru i novim vidovima društvenih prostora, poput interneta, koji se razvijaju galopirajućom brzinom.

Ali da li je internet javni prostor? Pa, na neki način.

Od njegovih najranijih dana, o internetu se govorilo kao o „informativnom javnom dobru”, mestu okupljanja i razmene informacija, ideja i robe. Kao i u nekadašnjim seoskim javnim prostorima, i ovde ćeš često sretati ljude, što ima svojih prednosti (komunikacija sa prijateljima koji žive daleko) i rizika (predatori koji vrebaju po sajtovima). Internet se, međutim, ne uklapa uvek u definiciju javnog prostora. Seti se našeg prvog pravila: ko je vlasnik? Premda države ulažu mnogo novca u razvoj interneta, to isto radi i privatni sektor. Oko 83% sajtova je komercijalno ili u vlasništvu preduzeća.

A šta je sa drugim pravilom: ko ima pristup internetu? Ne može baš svako sebi da priušti vlastiti računar i internet konekciju, premda je u bibliotekama internet besplatan. Pristup takođe zavisi i od toga koja ti je krajnja destinacija. Komercijalni sajtovi mogu da kontrolišu pristup tako što od korisnika zahtevaju da se registruju, a ponekad i da plate izvesnu naknadu.

Sa druge strane, omogućeno ti je da slobodno lutaš sajber-prostorom. Nema nastavnika, bibliotekara i roditelja da cenzurišu ono što čitaš. Čak i programi za kontrolu sadržaja, kao što je *Net Nanny*, mogu da filtriraju samo relativno mali procenat sajtova, a većina tinejdžera najčešće zna kako da ih zaobiđe. Klincu zarobljenom u ćorsokaku predgrađa možda u komšiluku i nisu dostupna mesta za izlaske, ali je, kada se poveže na internet, čitav svet pred njim.



Virtuelni javni prostori

Društvene mreže, kao što su Fejsbuk, Majspejs i Jutjub, postale su važna mesta okupljanja na kojima se možeš družiti sa prijateljima, ali i upoznati nove ljude. (Mada su istraživanja pokazala da se tinejdžerske onlajn društvene grupe ne razlikuju mnogo od grupa prijatelja iz stvarnog života.) Ove virtuelne zajednice nude razne kombinacije usluga, uključujući blogove, mejl, četove ili mesta za postovanje fotografija i muzičkih i video klipova.

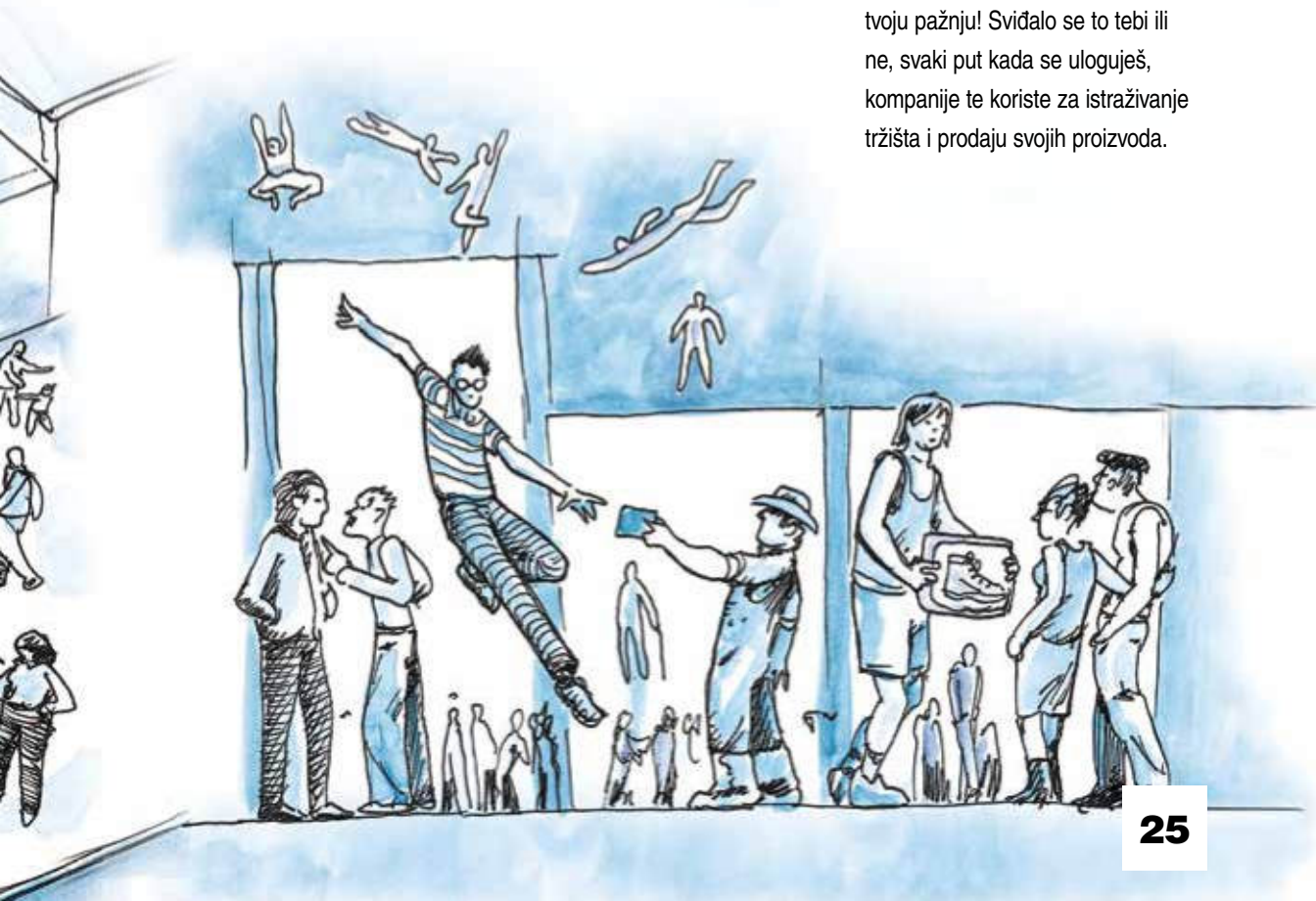
Poput tržnih centara, i društvene mreže veoma liče na javne prostore, ali su i one u privatnom vlasništvu i pažljivo osmišljene da privuku određenu vrstu publike. Kada jednom posetiš neki od ovih sajtova, svaki tvoj potez se može pratiti, mada ne na tako očigledan način kao što to radi obezbeđenje u tržnom centru. Kompanije koriste ove sajtove za prikupljanje korisnih informacija o mladim potrošačima, npr. o tvojim omiljenim brendovima, dok marketinške kuće daju mnogo novca za oglašavanje na njima.



I TI SI ŽRTVA!

Ali pored ovakvih pronicljivih prodavaca, postoje i oni koji koriste internet kako bi se borili za očuvanje i unapređenje javnih prostora. Na primer, neprofitno udruženje *Murmur Inc.* osmislilo je stvarne i virtuelne pešačke ture po raznim gradovima, uključujući Golfej, San Hoze, Edinburg i Toronto. Odštampaj mapu sa njihovog sajta, ponesi mobilni i kreni u potragu za nekim od znakova u obliku ušne školjke sa odštampanim brojem telefona. Kada naiđeš na znak, pozovi navedeni broj i poslušaj priču o mestu na kome se nalaziš. A možeš i da klikneš na onlajn mapu i audio zapis odslušaš kod kuće.

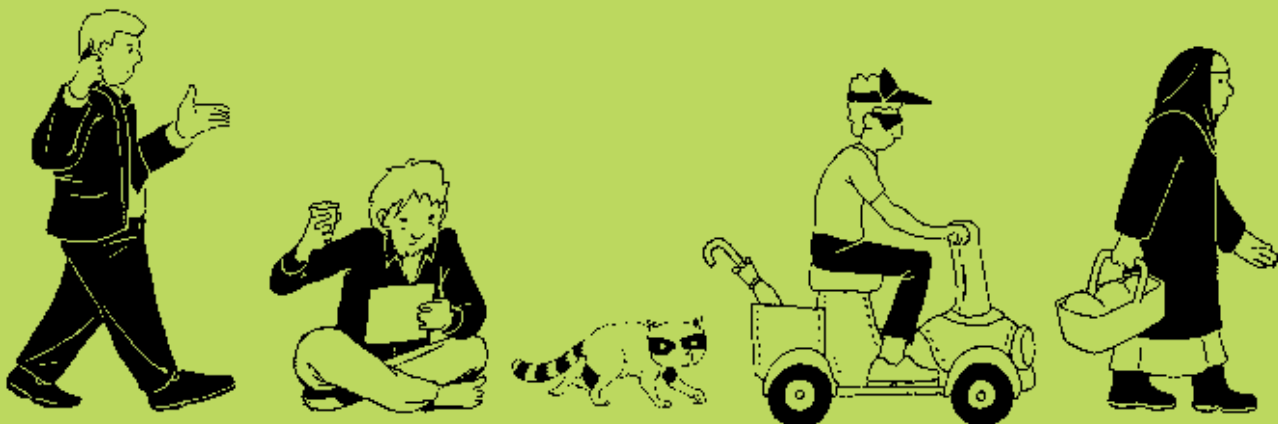
Brzina kojom se razvijaju društvene mreže je zadivljujuća. Fejsbuk je, na primer, lansiran u februaru 2004, a do kraja 2007. već je imao preko pedeset sedam miliona članova. Jutjub je pokrenut u februaru 2005. U julu 2006. kompanija je objavila da se svakoga dana u proseku odgleda preko sto miliona klipova postavljenih na sajtu. U novembru iste godine *Google Inc.* je kupio Jutjub za milijardu i šeststo pedeset miliona dolara u Guglovim deonicama. Ali zašto ove kompanije toliko vrede? Zato što su zadobile tvoju pažnju! Svidalo se to tebi ili ne, svaki put kada se uloguješ, kompanije te koriste za istraživanje tržišta i prodaju svojih proizvoda.



"Umetnost je živeti zajedno."

— Vilijam Pikens, pisac i pedagog

Zajedničko korišćenje javnih prostora





„Hej, pazi malo!” Na putu do škole praktično te je sa trotoara izgurala horda oznojenih džogera. Super, patika ti je aterirala na pseće govance! Opet si na betonu, al’ umalo da te obori momak na biciklu. Taman da se okreneš i zaurlaš – Stani malo, baš je sladak! U koju li školu ide?



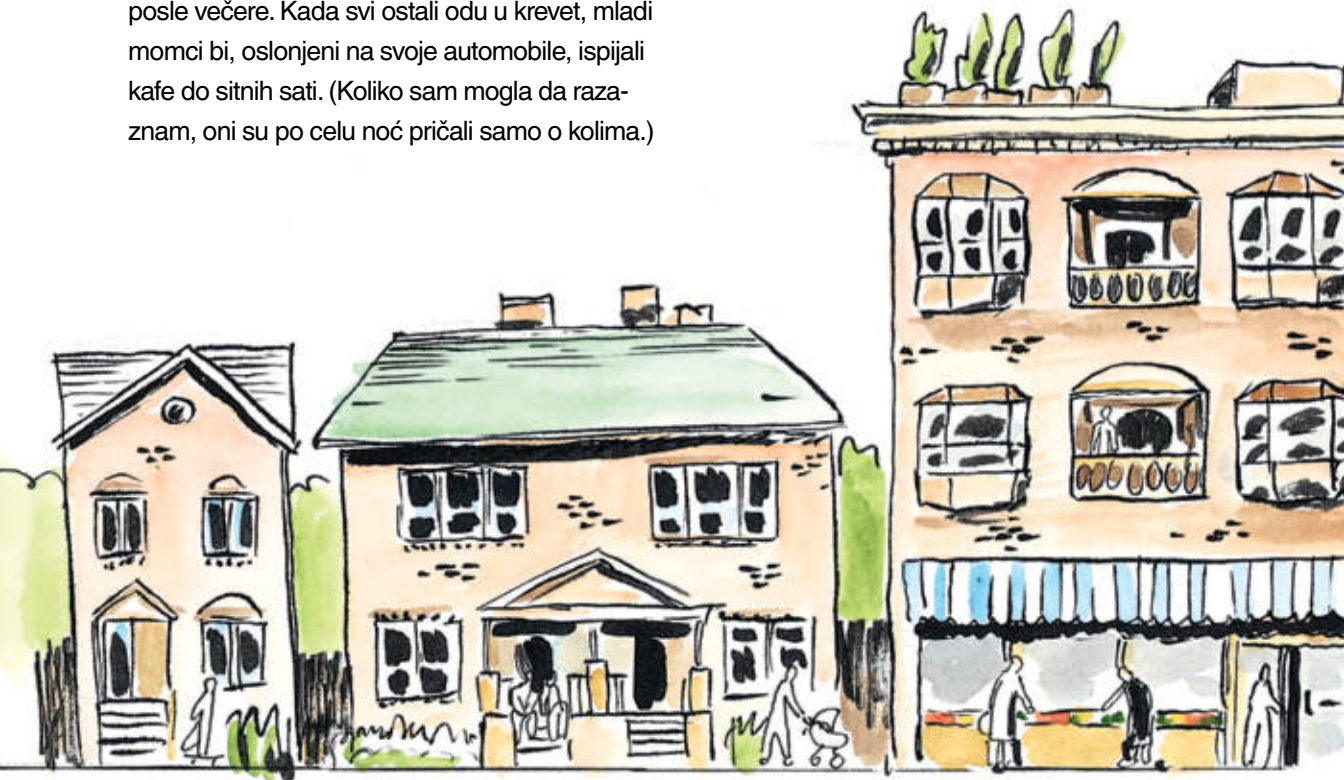
Živeti retro

Nekada sam živela na Aveniji Montrouz u četvrti Mali Portugal, rezidencijalnom kraju u centru Toronta, jednog od najmultikulturalnijih gradova na svetu. Kada sam se uselila u novi stan, stanodavac mi je rekao: „Nemoj da ostavljaš bicikl u garaži. Veži ga lancem za ogradu uz trotoar. Tamo je sigurnije.”

Montrouz avenija nikada nije bila pusta. Svakoga jutra su starije gospođe u svojim kućnim haljinama izlazile da vodom sa creva operu pristupne staze. Njihovi muževi bi po ceo dan provodili u kafeima ili na klupama poređanim pred izlozima radnji u obližnjoj Maloj Italiji. U popodnevним satima deca bi se vozila biciklima uz i niz ulicu, a porodice okupljale na tremovima posle večere. Kada svi ostali odu u krevet, mladi momci bi, oslonjeni na svoje automobile, ispijali kafe do sitnih sati. (Koliko sam mogla da razaznam, oni su po celu noć pričali samo o kolima.)

Sve je bilo kao na setu nekog filma iz pedesetih – od posleratnih kuća do osećaja da ste sve vreme pred kamerama. Ako bi neko našao novu devojkicu ili nekuda otputovao, svi bi odmah saznali. Mogla sam da u ponoć prošetam do prodavnice na uglu i da nikada ne budem sama.

Naravno, bilo je i trenutaka kada sam morala da držim spuštene roletne i slušalice u ušima (bilo je posebno bučno tokom letnjih večeri kada se sa ulice čuo žamor okupljenih), ali je Mali Portugal bio jedno od najsigurnijih mesta na kojima sam ikada živela, a moj bicikl, parkiran tik uz Montrouz aveniju, nikada nije ukraden.



Zajedno smo jači

Još 1961. godine, kada su predgrađa bila u punoj ekspanziji, sociološkinja Džejn Džejkobs oglasila je zvona na uzbunu. „San o životu u predgrađu je manjkav“, upozoravala je ona u svojoj revolucionarnoj knjizi „Smrt i život velikih američkih gradova“.

Predgrađa su obećavala toliko toga. Udaljena od gradske buke i meteža, ona su nudila čiste ulice bez kriminala i mnogo prostora. Svi tvoji susedi pripadali bi srednjoj klasi, baš kao i ti. Živeli bi u kućama istim kao što je tvoja, a život bi bio predvidiv i bezbedan.

Međutim, kada se svi povuku u svoje privatne prostore, muk zavlada predgrađem. Nema vreve gradskog života. Ljudi nemaju razloga da koriste trotoare koji nikuda ne vode. Policija ne može da patrolira svim ulicama u tako razućenom naselju, pa pusti krajevi postaju opasni.

Nasuprot tome, tvrdila je Džejkobs, prometne ulice imaju sposobnost samozaštite. U svakom trenutku mnogo očiju posmatra ulicu – trgovci i portiri, ljudi koji obavljaju svakodnevne poslove, komšije koje ćaskaju, deca koja se igraju. Džejkobs je predlagala povratak na stari ideal „zajedništva“: gusto naseljene ulice različite namene. To je ono što privlači ljude, i to u velikom broju. „Što više stranaca, to bolje“, tvrdila je ona.

STRAH OD NEPOZNATIH

Ne razgovaraj sa nepoznatima – to je jedna od prvih lekcija koje naućimo. Istraživanja su pokazala da roditelji veruju da svet postaje sve opasniji za njihovu decu. Istina je, međutim, da je daleko verovatnije da će dete oteti neko ko ga pozna je, na primer roditelj koji je izgubio starateljstvo. Broj otmica i ubistava dece koja su izvršile nepoznate osobe je na godišnjem nivou relativno nizak i nije se znaćajno promenio već decenijama. Statistićki gledano, najveća je verovatnoća da će se smrt deteta dogoditi u javnom prostoru, ali poćinilac neće biti manijak koji spopada decu. Ubica broj jedan osoba mlađih od osamnaest godina jesu saobraćajni udesi.



Zakoni i ograničenja

Sva društva imaju pravila koja usmeravaju naše ponašanje u zajedničkom prostoru i pomažu nam da se međusobno bolje slažemo. Pravila bontona govore nam da nije u redu da na autobuskoj stanici čačkamo nos. Dobri maniri zahtevaju od nas da se prijatno i ljubazno ophodimo prema drugima. Tabui su stvari koje se ljudi ustručavaju da kažu ili urade jer ih društvo smatra neprihvatljivim. Nešto što se u jednoj kulturi smatra neškodljivim, poput držanja za ruke, u drugoj može delovati neumesno ili čak opasno. Ova pravila ne nameće niko posebno. Kako odrastamo, roditelji i prijatelji nas uče šta je u redu, a šta nije.

Ostala pravila propisuju zakoni, a obično ih sprovodi policija. Mnogi zakoni koji se tiču javnih prostora su doneti da bi se osigurala bezbednost ljudi. Oni takođe pomažu u sprečavanju pojedinaca da krše pravo drugih ljudi da koriste određeni prostor. Na primer, u većini javnih zgrada pušenje je zabranjeno zato što je pasivno pušenje istovremeno i neprijatno i dokazano opasno za nepušače koji su izloženi dimu.

Pravičnost zakona može zavisi od toga na kojoj si se njegovoj strani našao. Verovatno ti je drago što postoje propisi o sprečavanju buke dok učiš za kontrolni, ali su ti ti isti propisi baš bezveze ako treba da organizuješ žurku.

Prestupnici u javnom prostoru

Propisi o ponašanju u javnom prostoru mogu olakšati zajedničko korišćenje prostora jer zakonski nameću pravila opšte učtivosti. Zakoni se od mesta do mesta veoma razlikuju, pa ti predlažemo da se dobro raspitaš pre nego što se uputiš u neki javni prostor u inostranstvu.

- U Parizu pametan *piéton* (pešak) uvek gleda sebi pred noge jer su trotoari kao min-ska polja puna *dejections canines* (da li ti je stvarno potreban prevod?). Iako su Francuzi poznati po tome što ne čiste za svojim ljubimcima, zapravo postoji zakon koji propisuje da svi osim slepih i slabovidih moraju da očiste za svojim psima.
- Pekinški zakonodavci su, tokom priprema za Letnje olimpijske igre 2008, odlučili da se pozabave manirima lokalnog stanovništva. U Kini se, inače, na javno pljuvanje ne gleda sa tolikim negodovanjem kao u drugim zemljama, ali će, prema novim gradskim propisima, svako ko bude uhvaćen da pljuje u javnom prostoru ipak morati da „ispljune” i novac za pozamašnu kaznu.



- U Singapuru su zakoni o nepropisnom odlaganju smeća veoma strogi. Onaj ko pokuša da u zemlju prošvercuje žvakaće gume, pošast gradskih trotoara, rizikuje godinu dana zatvora i kaznu od oko 5.500 dolara.



koji određuju koliko ljudskog tela može biti izloženo u javnosti. Genitalije moraju biti pokrivene manje-više svuda. Za razliku od muškaraca, žene na nekim mestima mogu biti bez majice, a na nekima ne. (Možda ćeš se iznenaditi, ali žene u Kanadi, ako žele, mogu legalno da skinu gornji deo odeće.) Mnoge islamske zemlje veoma striktno tumače šerijske zakone, kodeks ponašanja kojeg se pridržavaju pobožni muslimani. U tim zemljama muškarci moraju da budu odeveni od kolena do struka, a žene potpuno pokrivene, osim lica i šaka.

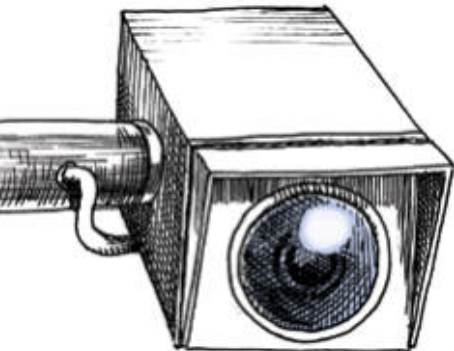
- Koja je granica preterivanja kada je reč o javnom ispoljavanju naklonosti? U Rimu časne sestre ni ne trepnu kada naiđu na mlade parove kako se ljube i grle na krcatim stepenicama na Španskom trgu, jednom od najčuvenijih javnih prostora u svetu. U Južnoj Africi su tinejdžeri pokrenuli Fejsbuk kampa-nju u znak protesta protiv zakona koji mladima zabranjuje ljubljenje na javnim mestima.

- Od 2004. godine u javnim školama u Francuskoj učenicima je zabranjeno da nose vidljive religijske simbole. Vlasti tvrde da je zakon neophodan kako bi se garantovala sekularnost (svetovnost) škola. Osim hidžaba – marama koju nose muslimanske devojke i žene – zabranjene su i jevrejske kape, sikistički turbani i vidljivi hrišćanski krstovi.

- Jesu li te roditelji ikada naterali da se pre-svučeš pre nego što izađeš? Na stranu roditeljska pravila, ali većina zemalja ima zakone



Veliki Brat nas posmatra

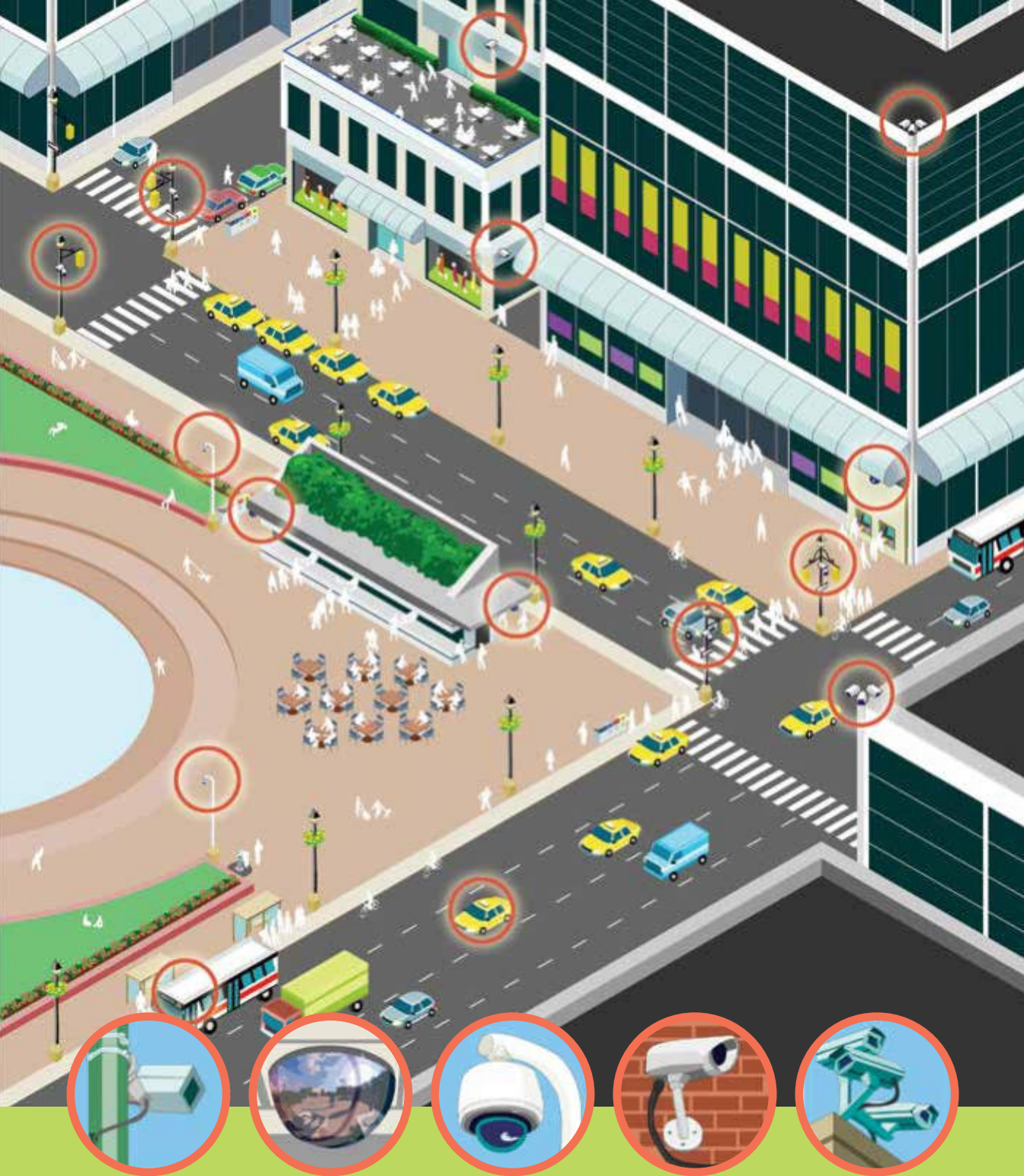


Koliko se puta na dan naše kretnje ili aktivnosti u javnom prostoru zabeleže video kamerama? U Velikoj Britaniji kamere sistema za video nadzor jednu osobu u proseku snime preko trista puta u toku dana! Neka istraživanja su pokazala da, iako se neposredno po uvođenju sistema za video nadzor stopa kriminala u određenom naselju osetno smanjuje, to samo znači da je problem preseljen u neki drugi kraj. A da li su visoka cena opreme i povreda prava na privatnost vredne privremenog osećaja sigurnosti?

„Kada uveče dođete kući, verovatno odmah zatvorite šalone. To ne radite zato što želite nešto da sakrijete, već zato što osećate instinktivnu potrebu za privatnošću, potrebu da se zaštitite od tuđih pogleda... Ta osnovna ljudska potreba, to fundamentalno pravo, u opasnosti je da nam u potpunosti izmakne. A ako ga jednom izgubimo, biće veoma, veoma teško ponovo ga pridobiti... Znam da će neki reći: „U čemu je problem? Postavljeno je nekoliko kamera – jaka stvar!“ U Kelouni [Britanska Kolumbija] je jedan od vodećih privrednika jednom prilikom čak izjavio da je postavljati kamere kojekuda isto što i imati policajca na svakom uglu, a da tome niko ništa ne može da prigovori. E pa, postoje mesta u svetu gde su policajci zaista na svakom ćošku. Zovu se policijske države. To nije način na koji rešavamo stvari u Kanadi.”

— Džordž Radvanski, bivši kanadski poverenik za zaštitu privatnosti, u govoru pred članovima ogranka Kanadske advokatske komore u Britanskoj Kolumbiji





Spremi za krupan plan? Iznenadićete se brojem kamera u vašem komšiluku koje, često vešto maskirane i skrivene od pogleda, svakodnevno motre na vas.

Uzurpatori **prostora**

U seriji „Sajnfeld” skovan je izraz „bliski sagovornik” (*close talker*) da se njime označi osoba koja se u toku razgovora približava sagovorniku do neprijatne blizine. Lični prostor je rastojanje koje neka osoba smatra lagodnim između sebe i svog sagovornika. Većina ljudi izbegava da sedne pored nekoga koga ne poznaje, osim u slučaju da su sva ostala mesta zauzeta. U prevozu obično izbegavamo da ukrstimo poglede sa drugima, pa koristimo novine kao štiti i MP3 plejer kao zvučnu barijeru. Mrak takođe predstavlja dobar paravan. Šta više, kada se u bioskopu ili na plesnom podijumu svetla ugase, ponekad čak i uživamo u blizini drugih ljudi. Ali setite se samo

kako vam je čudno i neprijatno kada se svetla ponovo upale. Ne pridaju sve kulture isti značaj ličnom prostoru. U Severnoj Americi, gde ljudi iz celog sveta žive zajedno, povremeni sukobi su neizbežni. Šezdesetih godina XX veka, antropolog Edvard T. Hol razvio je teoriju proksemike – kako ljudi kroz međusobnu bliskost (eng. *proximity*) komuniciraju jedni sa drugima. On je izmerio prosečnu udaljenost od sagovornika koju Amerikanci smatraju lagodnom i došao do doleavedenih rezultata.



Intimni prostor
(izuzetno ličan razgovor):
15 do 46 cm



Lični prostor
(neformalni razgovor):
90 cm u svakom smeru



Društveni prostor
(poslovni sastanak):
1 do 4 m

Nedavno su britanski istraživači otkrili da tu udaljenost održavamo i u virtuelnom životu. Oni su u onlajn igrici *Second Life* kreirali poseban avatar (virtuelni alter-ego). Ukoliko bi se avatar previše približio avatarima drugih igrača, oni bi se odmicali ne bi li povratili lični prostor.



Javni prostor
(između publike i govornika):
4 do 8 metara



RECI NE SEKSUALNOM UZNEMIRAVANJU!

Tvoj lični prostor može biti ugrožen i izdaleka. Sedamnaestogodišnjakinje Sinsel Baez i Ešli Koton su već bile aktivne članice dvaju odbora za mlade u Bostonu kada su odlučile da im je dosta neprestanog dobacivanja. I druge članice odbora su se žalile da su, kad god dolaze na sastanke koji se održavaju u Centralnoj ulici bostonske četvrti Jamajka Plejn, prinuđene da prolaze pored grupa muškaraca koji zvižde i dobacuju za njima. Pošto su završile obuku o tome kako treba da se nose sa seksualnim uznemiravanjem, sedamnaestogodišnje aktivistkinje su pokrenule Kampanju protiv seksualnog uznemiravanja. Uz pomoć pozorišnih radionica, informativnih letaka koje su delile na ulici, mitinga i pres-konferencija sa lokalnim medijima, uspele su da prenesu jasnu poruku nazovi napasnicima: Što je dosta, dosta je!



Jeste li spremni da svoj **prostor** **podelite** sa bilo kime?

MLADI SA ULICE

Iako većina ljudi sažaljeva beskućnike, postoji ukorenjeni mit da tinejdžeri beskućnici zapravo prkose vlastima i odbijaju da se zaposle. Istina je, međutim, da su mnogi mladi sa ulice izloženi nasilju u porodici ili se bore sa bolestima zavisnosti. Kanadska studija iz 2002. godine utvrdila je da je gotovo 46% beskućnika tinejdžera u prethodnih dvanaest meseci fizički napadnuto, dok je, kada su u pitanju mladi koji imaju dom, taj procenat daleko manji i iznosi oko 6%. Drugo istraživanje je pokazalo da mladi sa ulice u proseku rade na tri radna mesta godišnje. Činjenica da nemaju stalno prebivalište predstavlja ogromnu prepreku u ponalaženju stalnog zaposlenja.

Nastojanje da se održi mir u javnom prostoru pokreće mnoga pitanja, poput tolerancije, ravnopravnosti i ljudskih prava. Borci za javne prostore ukazuju da pojedini zakoni nepravедno pogađaju određene grupe ljudi, a da policija striktnije sprovodi zakon prema nekim građanima u odnosu na druge. Koje su grupe najčešće na meti? Beskućnici, prosjaci, aktivisti i mladi.

Zamislite ženu kako sedi na klupi u gradskom parku sa kesama iz kupovine pokraj nogu i šoljom za kafu u ruci. Lep prizor nekoga ko uživa u javnom prostoru, zar ne?

A sad zamislite da te kese sadrže sve što ta žena poseduje. U šolji je nekoliko kovanica, a sa spoljašnje strane natpis na kome piše: „Molim vas, pomozite.“ Mnogi ljudi ne bi podelili klupu sa tom ženom. Neki bi možda i rekli da im je upropastila boravak u parku i učinila da se osete nebezbedno.

Poput tinejdžera, i beskućnicima je potreban javni prostor jer nemaju drugog prostora koji bi mogli nazvati svojim. Ipak, za one bez krova nad glavom, situacija je daleko beznadežnija. Dok tinejdžeri tragaju za prostorom da bi bili nezavisni, beskućnicima je potrebno mesto na kome će spavati. Mnogi se žale da su prihvatilišta prepunjena i opasna. Drugima se ne dopada to što se osećaju kao da su na milosti ljudima koji upravljaju prihvatilištem i što su prinuđeni da se pridržavaju određenih pravila.

Apelacioni sud Sjedinjenih Država je 2006. godine oborio presudu protiv šestoro beskućnika koji su uhapšeni jer su spavali na trotoarima i drugim javnim mestima u Los Angelesu, iako su lokalna prihvatilišta bila puna. Sud se pozvao na VIII amandman Ustava SAD, kojim se zabranjuje okrutno i neuobičajeno kažnjavanje. U obrazloženju presude sudija je istakao da je „prisilno sedenje, ležanje ili spavanje na javnom trotoaru... neizbežna posledica činjenice da je reč o ljudima koji su, već bez doma, ostali i bez ikakvog drugog skloništa.”

Brate, daj neki dinar!

Prosjačenje može biti uznemirujuće, pa čak i zastrašujuće, pogotovu ako je pristup prosjaka agresivan. Kao odgovor na taj problem, mnogi gradovi su uveli propise kojima se prosjačenje zabranjuje ili ograničava, naročito u blizini bankomata, bašta restorana, stanica gradskog prevoza, govornica i drugih mesta na kojima bi se ljudi mogli osetiti sateranim u ćošak ukoliko bi im prosjak prišao. Neki gradovi su pokušali da uvedu dozvole za prosjačenje, ali se pokazalo da je to teško sprovesti.

Zakoni protiv prosjačenja su napisani da se građani ne bi osećali nelagodno ili nebezbedno u javnom prostoru. Na prvi pogled, to izgleda prilično razborito. Međutim, zakoni protiv prosjačenja su neizbežno diskriminišući prema siromašnima. Uostalom, kolike su šanse da policija uhapsi mamu iz srednjeg staleža koja traži sitniš za mašinu u vešernici? Na meti zakona protiv prosjačenja su upravo najugroženije kategorije građana u našem društvu. Oni daju prednost pravu većine da se zaštiti od uznemiravanja u odnosu na pravo manjine da preživi.



DOME SLATKI DOME

U Osaki, u Japanu, parkovi i drugi javni prostori prošarani su plastičnim cirdama koje postavljaju *no jyuku sha* („divlji kamperi“). Oni u posebno velikom broju žive u šatorskim naseljima duž obala reke Osaka. Premda ne poseduju zemlju na kojoj spavaju, ne smatraju sebe beskućnicima. „Divlji kamperi“ uživaju podršku mnogih sajtova i blogova, budući da ih gradske vlasti redovno isteruju i postavljaju ograde kako bi otežali njihov povratak. Iako u gradu postoje brojna prihvatilišta za beskućnike, ova zajednica ne smatra da je takvo, strogo kontrolisano okurženje dobra alternativa postavljanju šatora na zelenoj površini.

Efebifobija (strah od mladih)

Tinejdžeri su često u središtu sukoba oko zajedničkog prostora. Oni spadaju u one grupe kojima se najčešće ograničava sloboda korišćenja prostora propisima poput policijskog časa u tržnim centrima. U nekim gradovima mladima je čak zabranjeno da budu noću na ulicama. (Zamisli da na takvom mestu treba da se vratiš kući posle fudbalske utakmice ili sa nekog honorarnog posla!) Mnogi takvi zakoni su i doneti upravo da bi se sprečilo da se klinci duže zadržavaju u javnim prostorima.

Premda je tačno da većinu krivičnih dela, poput vandalizma ili krađe, maloletnici počine noću, istraživanja su pokazala da ovakve zabrane kretanja nemaju dosledan efekat na smanjenje stope kriminala. Pa, zašto onda neki gradovi insistiraju na diskriminaciji tinejdžera u javnim prostorima? Sve se svodi na stereotip: tinejdžeri su buntovni, oni ne vole da igraju po pravilima i zato su opasni.

Za mnoge ljude skejteri predstavljaju otelotvorenje svega onoga što je zastrašujuće kod mladih. Proleću kroz gužvu na ulici, sjuruju se niz stepenice – reklo bi se da nemaju poštovanja ni prema zakonu, a kamoli prema pravilima civilizovanog društva. U britanskim gradovima Šefild, Mančester i Kardif vožnja skejtborda je zabranjena u čitavom širem gradskom centru.

Tačno je da vožnja skejtborda pavi problem drugim ljudima koji koriste javni prostor.

Ona je često bučna i uznemirujuća, i zaista pravi štetu na javnoj imovini. Ali ako izuzmемо opasnost od ogrebotina i lomova kostiju, vožnja skejtborda je daleko bezazlenija od mnogih drugih stvari koje bi tinejdžerima mogle da padnu na pamet.

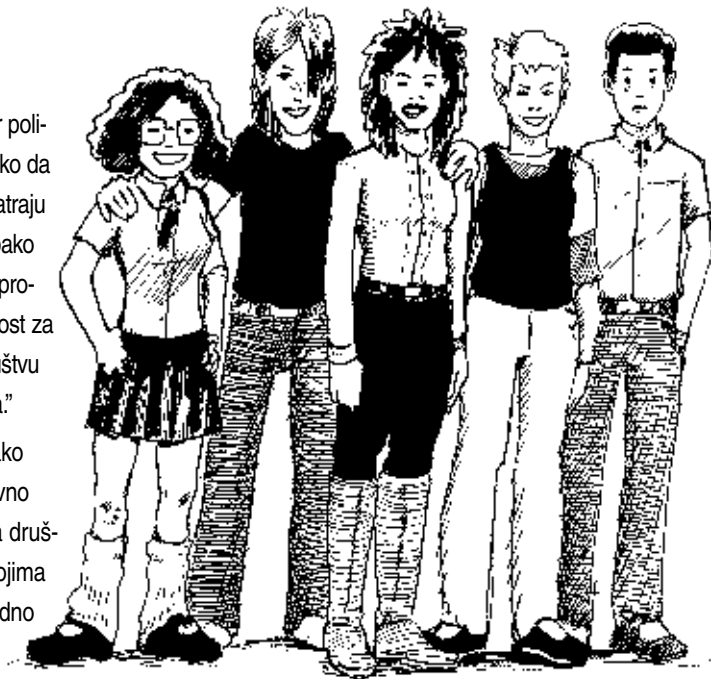
Šta bi bilo kada bi, umesto ograničenja i zabrana, skejterima bili dostupni javni prostori na kojima bi mogli da uživaju u vožnji na pravi način? Zar ne bi bilo dobro kada bi opštine i gradovi pozvali tinejdžere da učestvuju u osmišljavanju prostora koji bi bio po njihovoj meri?



BEZBEDNIJE JE KAD NAS JE VIŠE

Tinejdžerima javni prostori mogu poslužiti kao dobar poligon za trening, tj. kao mesta na kojima će naučiti kako da budu bezbedni, nezavisni i odgovorni. „Ljudi koji smatraju da klince treba oterati iz javnih prostora su sve naopako razumeli”, kaže Dilan Rid, aktivista u borbi za javne prostore. „Što se neki prostor više koristi, to je bezbednost za svakoga veća. Za tinejdžere je bolje da borave u društvu drugih tinejdžera jer je sigurnije kad je grupa brojnija.”

Počnite tako što ćete pametno izabrati prostor. Svako se oseća bezbednije u dobro osvetljenom i intenzivno korišćenom prostoru. Nije dobro kada postoji jedna društvena grupa koja dominira, zato birajte mesta na kojima se okupljaju različiti ljudi. Ako se budete držali zajedno i koristili zdrav razum, osećaćete se sigurno i među prijateljima i među nepoznatim ljudima.

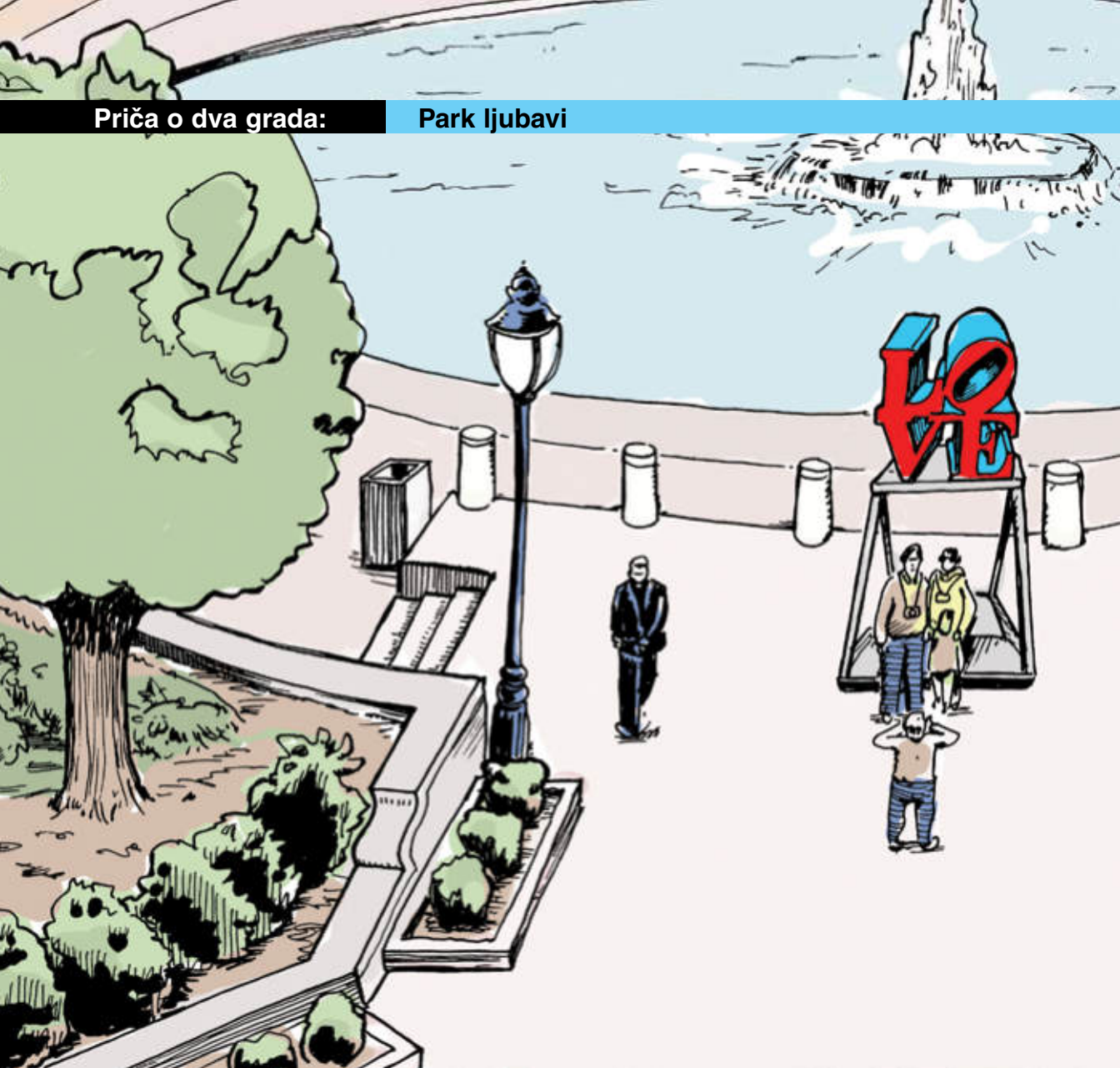


KAKO SE OSLOBODITI NAPASTI?

Klasična muzika se godinama pušta po parkovima, stanicama i ispred prodavnica. Stare melodije, čini se, odvrćaju ljude od dokoličarenja i doprinose smanjenju trgovine narkoticima, pljački i drugih krivičnih dela. Nedavno je jedan velški pronalazač razvio tehnologiju koja posebno cilja na tinejdžere. Na svom veb-sajtu proizvođač pita: „Da li vaš posao trpi zato što antisocijalna omladina rasteruje vaše kupce ili vam na drugi način uzrokuje štetu ili neprijatnost? Uznemiravaju li vas gomile tinejdžera koje okupiraju ulice i čine život neprijatnim?”

Ako je tako, ne morate tražiti dalje! „Komarac” emituje zvuk od 17 kHz, koji rasteruje tinejdžere. Uređaj ne utiče na decu i pse, a odrasli preko dvadeset pet godina starosti ga uopšte ne čuju. Tinejdžerima, međutim, već posle nekoliko minuta, zavijajući zvuk postaje toliko iritantan da će učiniti sve da od njega umaknu.

Grupe za zaštitu ljudskih prava osporavaju uređaj, ali njegova popularnost nastavlja da raste. Međutim, čini se da će se tehnološki potkovana omladina ipak poslednja nasmejati. Danas su dostupne melodije za mobilne telefone koje, poput „Komarca”, emituju zvuk tako visoke frekvencije da ga roditelji i nastavnici ne mogu čuti.

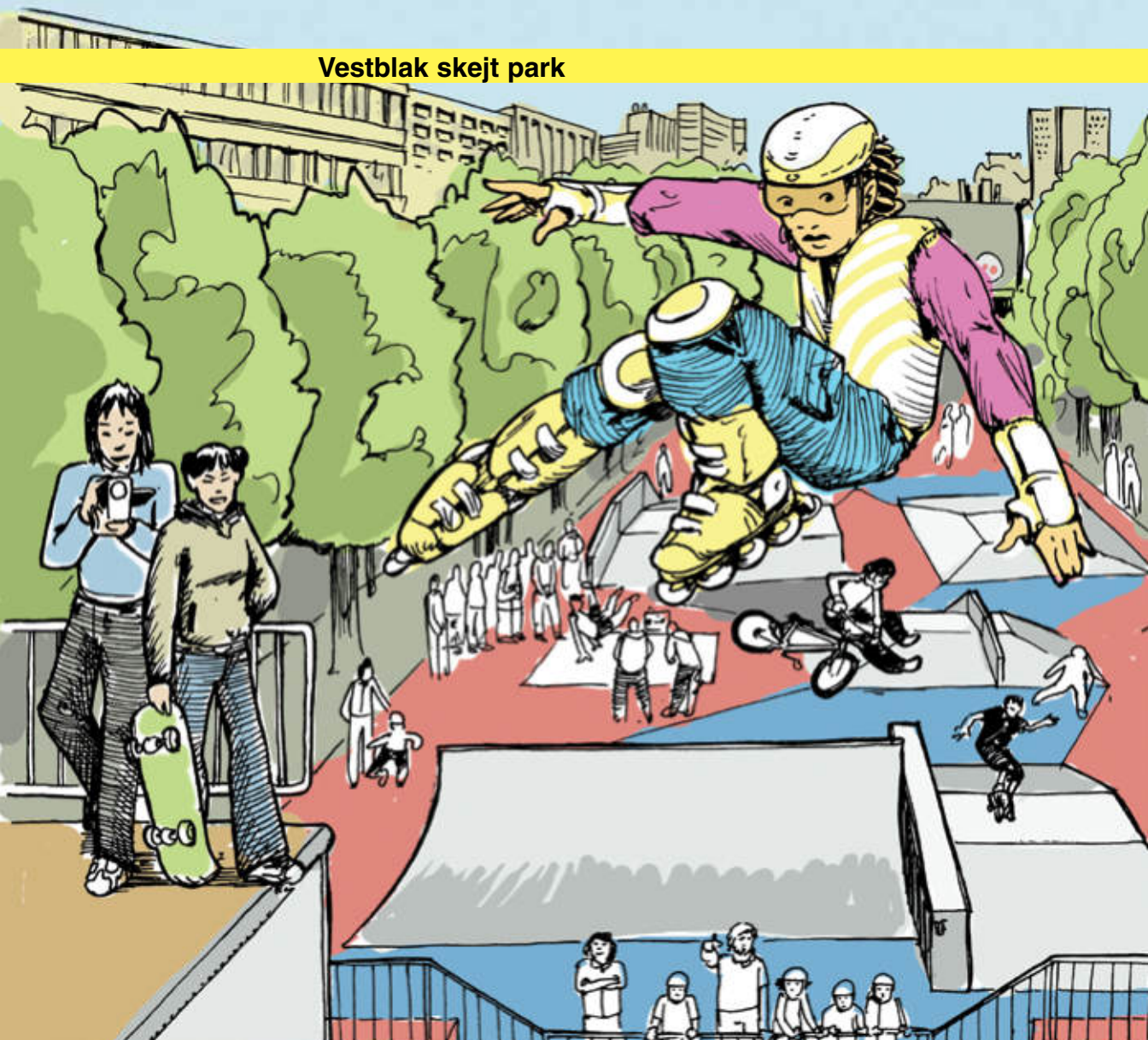


Park JFK Plaza u Filadelfiji, u Pensilvaniji, naširoko je poznat pod imenom „Park ljubavi” (nadimak je dobio po skulpturi „LOVE” umetnika Roberta Indijane). Nekada su stepenice i zakrivljene granitne ivice koje okružuju fontanu predstavljale neodoljiv magnet za skejtere. Televizija ESPN je 2001. i 2002. godine u parku organizovala takmičenje u ekstremnim

sportovima „X-Games”. Iako mnogi veruju da su skejteri zaslužni za proterivanje dilera iz kraja, to nije sprečilo da se 2002. godine uvede zabrana vožnje skejta u parku.

Danas su strateški postavljene kamene žardinjere i kante za otpatke tu da obeshrabre skejtere i pretvore park u mirnije mesto za širu javnost.

Vestblak skejt park



Pre nego što je pretvoren u najveći skejt park u Holandiji, centar Roterdama predstavljao je mrtav kraj ispresecan turobnim, nedovoljno korišćenim gradskim ulicama. Skejteri ne samo što su došli na ideju o otvaranju parka već su i sarađivali sa gradskim vlastima na pronalaženju odgovornog modela za njegovo korišćenje i brigu o bezbednosti. Otvoren 2000.

godine, Vestblak skejt park danas obuhvata 6700 kvadratnih metara rampi za pumpanje adrenalina, prepreka od nerđajućeg čelika i umirujućih zelenih površina za odmaranje između akrobacija. On takođe predstavlja bezbedno, zabavno mesto za mlade skejtere koji žele da savladaju ovu veštinu.

U Vestblak skejt parku se tokom godine održavaju mnoga dešavanja, poput koncerata i takmičenja u brejk densu. Park privlači profesionalne skejtere iz svih krajeva sveta, kao i obične građane koji jednostavno vole da gledaju akrobacije.

Iznesi stvar na **ulicu**

Načelo građanske neposlušnosti podrazumeva da se pravila ponekad moraju prekršiti da bi se promenila. Javni prostori su često mesta za organizovanje protesta i drugih vidova aktivizma, jer se uz pomoć transparenta, informativnih letaka i buke može privući pažnja mnogih ljudi koji inače nikada ne bi saznali za stvar za koju se zalažeš.

U Kanadi i Sjedinjenim Državama pravo na protest garantovano je Kanadskom poveljom o pravima i slobodama i Deklaracijom prava SAD. Zajemčena prava obuhvataju i slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja. Drugim rečima, imaš pravo da sa drugim ljudima učestvuješ u skupu ili da se pridружиš grupi kojoj želiš. Za to te, ukoliko nisi prekršio zakon, niko ne sme pretresati, pritvarati ili hapsiti.

U Francuskoj radnici u javnim preduzećima često štrajkuju, a stotine hiljada demonstranata okupira gradske ulice. Premda ne vole baš svi ovakvu vrstu nereda, ponekad demonstracije postanu nasilne – protesti su prihvaćeni deo francuske kulture i političkog života. Međutim, to baš i nije slučaj u ostalim delovima sveta. U nastavku teksta navodimo neke od primera istorijski važnih protesta koji su se odigrali u javnom prostoru.



Javni prostor:

Trg Tjenanmen, Peking, Kina

Sa površinom od gotovo pola kvadratnog kilometra koja može da primi oko milion ljudi, Tjenanmen predstavlja najveći gradski trg na svetu.

Linkolnov memorijal, Vašington, SAD

Otvoren za javnost 1992. godine, ovaj 30,5 metara visok spomenik šesnaestom predsedniku SAD projektovan je tako da podseća na grčki hram.

Berlinski zid, Berlin, Nemačka

Deleći grad na dva dela, dobro čuvani i žicom optočeni Berlinski zid predstavljao je barijeru između komunističke Istočne i demokratske Zapadne Nemačke.

Trg Republike, Rim, Italija

Na ovom istorijskom trgu izgrađenom 1901. godine, koji danas okružuje gradska poslovna četvrt, nalazi se poznata Fontana nijada, delo umetnika Marija Rutelija.

BORBA ZA DOBRU STVAR

Uzrok:

Ishod:

4. juna 1989. godine hiljade demonstranata, uglavnom studenata, marširalo je ulicama zahtevajući demokratske reforme u komunističkoj državi.

Policija je otvorila vatru na okupljene. Na stotine ljudi je ubijeno. Kineska vlada je naišla na osudu širom sveta zbog masakra, gušenja daljih protesta i proterivanja stranih novinara.

Tokom „Marša na Vašington za poslove i slobodu” 1963. godine, Martin Luter King je održao inspirišući govor, danas poznat pod naslovom „Ja imam san”. Bio je to odlučujući momenat u istoriji američkog pokreta za ljudska prava.

Američki Kongres je ubrzao postupak donošenja zakona o zaštiti građanskih prava, a King je postao najmlađi dobitnik Nobelove nagrade za mir.

Više od dva i po miliona ljudi je pobešlo iz Istočne Nemačke nakon što je po okončanju Drugog svetskog rata ona postala deo Sovjetskog bloka. Izgradnjom Zida 1961. godine, berlinske porodice su rasturene, a prijatelji i komšije nasilno odvojeni jedni od drugih.

9. novembra 1989. godine Berlinski zid je srušen, a Nemačka ponovo ujedinjena.

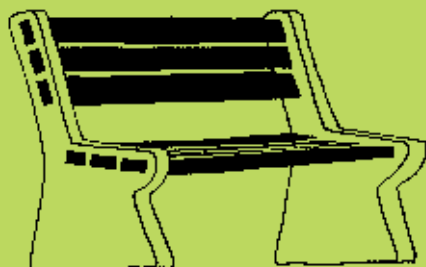
15. februara 2003. godine između jednog i tri miliona Rimljana – zajedno sa još šest do deset miliona ljudi širom sveta – izašlo je na ulice u znak protesta protiv američke pretnje da će napasti Irak.

Najveći globalni antiratni protest u istoriji nije uspeo da odvraći Sjedinjene Države od rata u Iraku.

„Projekat su ljudi.“

— — Džejn Džejkobs, spisateljica i aktivistkinja

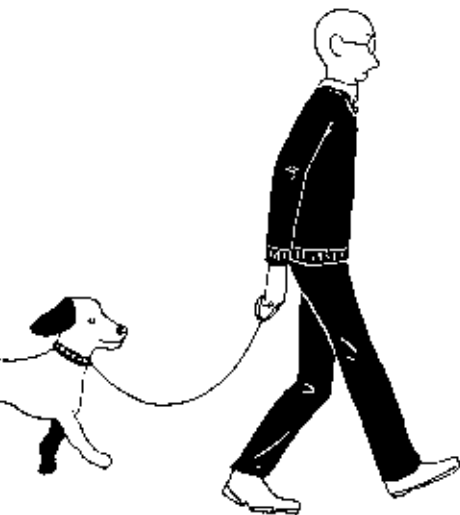
Projektovanje javnih prostora





Za osmišljavanje uspešnog javnog prostora potrebno je mnogo

više od ljubavi prema lego kockama i Sim Sitiju!
Potrebno je uzeti u obzir mnoge praktične probleme, od svrhe projekta do tehničkih pitanja poput odvođenja vode. Dobitni projekat javnog prostora sadrži mnogo elemenata, od kojih se većina odnosi na sposobnost prostora da privuče posetioce.



Šta je to što neki javni prostor čini **dobrim**?



Zajednička vizija – Dobri javni prostori nisu plod mašte jedne osobe. Arhitekta sarađuju sa urbanistima, ljudima koji se bave planiranjem razvoja nekog grada. Pejzažne arhitekta projektuju zelene površine koje dopunjuju naselja koja ih okružuju. Ako neki prostor treba da koristi građanima, onda su projektanti dužni da, u razgovoru sa vlastima i lokalnom zajednicom, saznaju šta je to što je građanima potrebno.



Estetika – Verovatnije je da će ljudi provoditi vreme u prostoru koji prija oku. Osim što treba da izgleda dobro iznutra, on takođe mora i da se uklopi u okolinu. Vizuelno dopadljiv prostor koji ističe karakter grada doprinosi buđenju građanskog ponosa i privlači turiste iz raznih delova sveta. Ali privlačan izgled nije sam po sebi dovoljan. Prostor, takođe, treba da bude i funkcionalan.



Društvenost – Projektanti često govore o društvenosti prostora, tj. o njegovoj sposobnosti da zbližava ljude. Baš kao što i raznolikost useva čini zemljište plodnijim, dobro osmišljen javni prostor treba da privuče najraznovrsnije grupe građana – ljude različitog starosnog doba, porekla i interesovanja.



Udobnost – Niko se na nekom mestu neće dugo zadržati ako je prinuđen da stoji ili je izložen vremenskim nepogodama. Udoban prostor podstiče ljude da se u njemu duže zadrže tako što im nudi mesta za sedenje i zaštitu od sunca, vetra i kiše. On, takođe, mora biti čist i očuvan, sa puno korpi za otpatke i reciklažnih kontejnera, kako bi ljudima bilo lako da počiste za sobom. A ne treba zaboraviti ni toalete!

Fleksibilnost – Popularna mesta su pogodna za organizovanje čitavog spektra različitih aktivnosti. Jedan isti gradski trg može poslužiti za pijačnu prodaju u jutarnjim časovima, biti popularno mesto za ručavanje u podne, prostor za učenje u poslepodnevnim satima i mesto za koncerte uveče.



Znamenitosti – Kada pomisliš na Pariz, šta ti prvo padne na pamet? Verovatno Ajfelova kula, najposećenija znamenitost na svetu. Šire gledano, znamenitosti pomažu da se definiše izgled nekog grada. One predstavljaju divna obeležja i ističu talenat najznačajnijih svetskih umetnika i arhitekata. Na praktičnijem nivou, one obezbeđuju mesta za susrete. Često ćeš reći: „Hajde da se nađemo u parku! Čekaću te kod fontane.”



Pristupačnost – Pravi javni prostor treba da bude pristupačan svima. To znači da u njemu moraju postojati rampe za invalidska kolica i staze kojima se mogu lako kretati osobe sa oštećenim vidom ili lica koja teško hodaju. Prostor, takođe, mora biti na mestu na koje se lako može doći iz okolnih delova grada, po mogućstvu pešice, biciklom ili javnim prevozom.



Bezbednost – Dobri prostori privlače mnogo ljudi, što umnogome doprinosi njihovoj bezbednosti. Povrh toga, prostor bi trebalo da je dobro osvetljen i dobro obeležen kako bi se ljudi kroz njega kretali sa sigurnošću.



Zašto su neki **javni prostori** osuđeni na propast?

„Teško je osmisлити prostor koji neće privući ljude”, napisao je sociolog Vilijam H. Vajt. „Pravo je čudo koliko često to ljudima ipak polazi za rukom.”

Počnimo priču sa četiri „ne”: neugledan, neudoban, nepristupačan i nesiguran. Takva mesta prepoznaj čim ih ugledaš – uglavnom su potpuno prazna. Čak i po naj-sunčanijem danu deluju napušteno, a možda i opasno. Mnoga izgledaju kao sivi prolazi do pravih javnih prostora, smeštenih negde iza.

Ima, takođe, i mnogo prostora koji su na prvi pogled sjajni, ali su projektanti izgleda posvetili suviše pažnje esteticici i spoljašnjem izgledu, a premalo razmišljanjima o tome kako će ih ljudi koristiti. „Ne hodaj po travi!” – obično nam takva mesta govore. „Dalje ruke od spomenika!”

Projektanti moraju da razmišljaju o tome kako će neki prostor funkcionisati i kakav će osećaj odavati kada se nađete u njemu. Na primer, mesta za sedenje raspoređena uz ivicu prostora funkcionišu samo ako se neko dešavanje odvija u sredini. U suprotnom će se ljudi verovatno osećati skrajnuto. Nažalost, klupe i zakloni se često uopšte i ne postavljaju kako ne bi privlačili neželjene posetioce poput beskućnika. (Ako ne obezbedite klupu, niko neće moći da spava na njoj, zar ne?)

Pojedina mesta je jednostavno teško naći ili su nepristupačna. Dešava se da im je ulaz slabo obeležen ili da su prometnim saobraćajnicama odvojena od pešačkih zona u gradu. Šta vredi što je prostor lep, ako ljudi ne znaju gde se nalazi ili nerado prelaze prometnu raskrnicu da bi do njega došli? Iz tog razloga su često tri stepenika na prometnom uglu ulice daleko posećenija od najvirtuoznije projektovanog javnog prostora. Uostalom, ono što ljudi najviše cene jesu mesto za sedenje, dešavanje vredno pažnje i osećaj pripadnosti.



MOĆ NARODA

Precizno govoreći, jedan od prostora o kojima se najviše raspravljalo u SAD zapravo i nije javni prostor. Ipak, Narodni park u Berkliju, u Kaliforniji, zasigurno jeste odličan primer sukoba do kojih može doći ako se prostor ne osmisli tako da koristi zajednici.

Godine 1957, Univerzitet u Kaliforniji otpočeo je kupovinu 1,1 hektara rezidencijalnog zemljišta za smeštaj studenata, paralelno iseljavajući dotadašnje vlasnike. I pre nego što je kupoprodaja završena, Univerzitet je, umesto prvobitno planirane namene, odlučio da se zemljište iskoristi za izgradnju parkinga i sportskih terena. U aprilu 1969, frustrirani studenti, trgovci i lokalno stanovništvo odlučili su da loše održavano gradilište pretvore u park za lokalnu zajednicu. Stotine ljudi se priključilo akciji. Sadili su drveće, uređivali bašte i postavljali opremu za dečje igralište. U međuvremenu je Univerzitet odlučio da nastavi sa donetim planom. Nakon nekoliko napetih nedelja, guverner Ronald Regan poslao je policiju koja je postavila ograde kako bi ljude držala podalje od parka. Protesti protiv postavljenih ograda su ubrzo postali nasilni. Kako se broj demonstranata udvostručio i sa tri hiljade porastao na šest hiljada ljudi, dovedeno je na stotine



policajaca u punoj opremi, a guverner je proglasio vanredno stanje. Iako je tokom vanrednog stanja sloboda okupljanja ograničena, građani su održali javni pomen demonstrantu koji je podlegao povredama zadobijenim u sukobu sa policijom. Pripadnici Nacionalne garde su opkolili okupljene i iz helikoptera ispalili suzavac.

Dana 30. maja, trideset hiljada ljudi – trećina ukupnog broja stanovnika – izašlo je na ulice u znak protesta. Okupacija je konačno završena, ali je park ostao izvor napetosti. Sukobi između Univerziteta, meštana i policije trajali su naredne tri decenije. Danas je Narodni park i dalje u vlasništvu Univerziteta u Kaliforniji, ali ga koristi lokalna zajednica. Unutar parka se nalaze: bašte, izletišta, pozornica, teren za košarku, igralište za decu i mesta za sedenje. On je postao simbol burnih društvenih promena šezdesetih godina, značaja gradskih parkova i sposobnosti javnih prostora da zbliže i okupe članove lokalne zajednice.

Zeleni prostori

GERILA BAŠTOVANSTVO

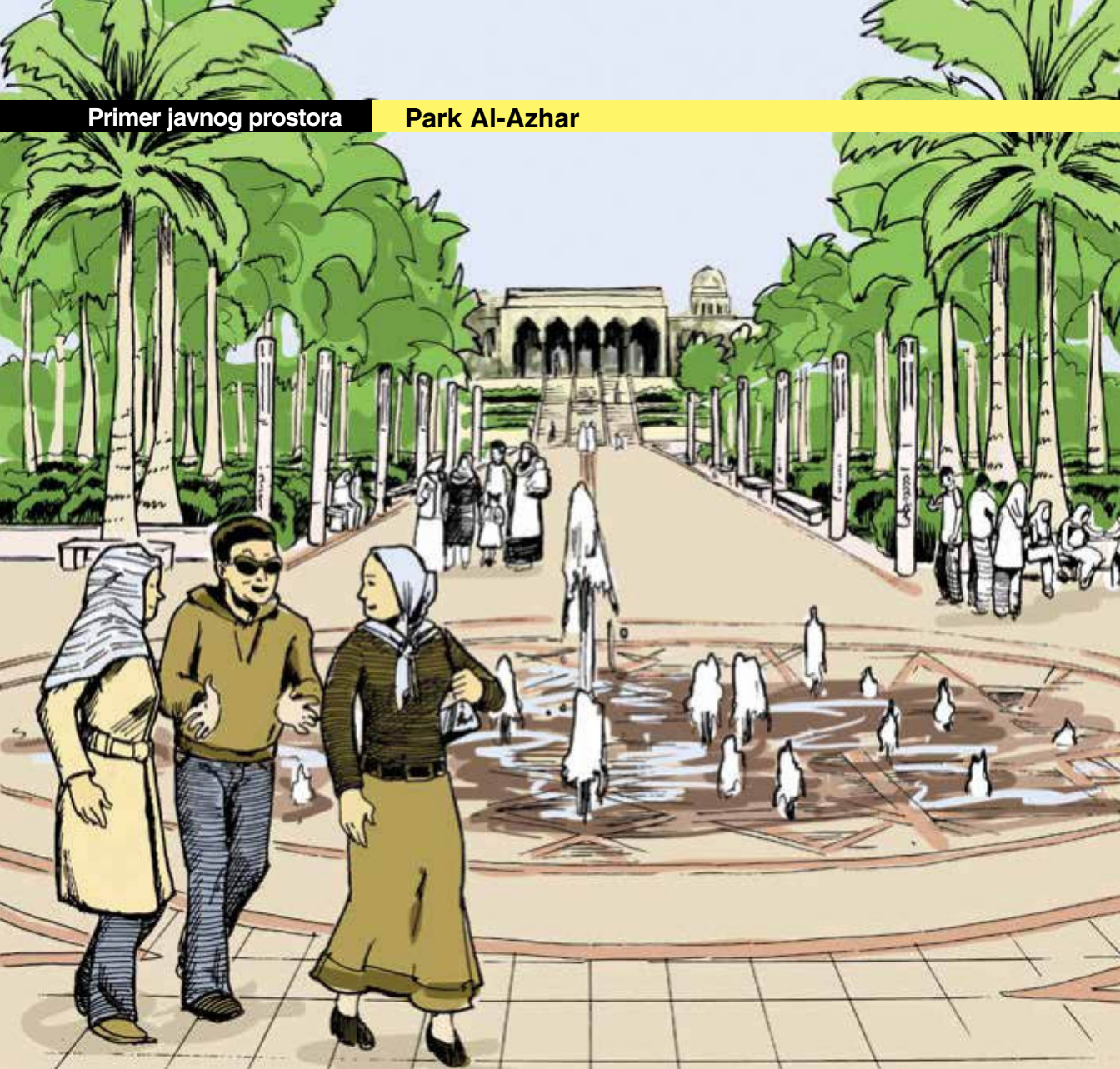
Londonac Šon Kanavan je jedan od predvodnika (hm...) rastućeg pokreta poznatog pod nazivom Gerila baštovani. Često pod okriljem mraka, pritajeni, baštovani sprovode akcije čišćenja napuštenih ili zanemarenih gradskih placeva i na njima sade jeftine, ali lepe domaće biljne vrste. Kanivan, koji je već gotovo deceniju potpuno slep, okružio je drveće u svojoj ulici prelepim raznobojnim cvećem. „Veština rada u mraku jedna je od vrlina slepih ljudi“, ima običaj da se našali, premda danas više nije prinuđen da izbegava vlasti. Za svoj doprinos zajednici Kanivanu je dodeljena Nagrada za izuzetan doprinos stanovnika Kamdena.

Dobro osmišljeni zeleni prostori imaju sve elemente drugih uspešnih javnih prostora – udobnost, pristupačnost, lepotu i funkcionalnost. Biljke i drveće obezbeđuju hlad tokom vrelih dana, ali i stanište za gradski živi svet. Javne bašte snabdeavaju lokalne pijace organskim proizvodima. One su, takođe, i odlično mesto za učenje o uzgoju hrane.

Projektovanje zelenih površina nije uvek tako jednostavno. Budući da se radi sa živim materijalom, neophodan je konstantan napor, a u obzir se moraju uzeti i godišnja doba. Travnjaci se moraju kositi, drveće orezivati, a bašte i zasadi pleviti. Oprema na igralištima mora zadovoljavati precizne standarde bezbednosti, dok prirodne staze zahtevaju redovno održavanje.

Nagrada za toliki trud prevazilazi, međutim, uspeh dobijanja mesta na kome se možete igrati loptom ili zagrljeni ležati na travi. Zelene površine takođe doprinose čistoći vazduha jer apsorbuju ugljen-dioksid, najveći uzročnik globalnog zagrevanja. Nije ni čudo što parkove često zovu „plućima grada“ – oni su zaista dah svežeg vazduha!





Park Al-Azhar je zasigurno jedan od najprekrasnijih parkova na planeti. Međutim, taj isti park je preko petsto godina bio ništa drugo do impresivna gomila đubreta. Bilo je potrebno osamdeset hiljada utovara u kamion da bi se odneo otpad i raskrčilo trideset hektara javnog prostora, smeštenog u samom srcu istorijskog Kaira (Egipat).

Pre nego što je park izgrađen, situacija je bila katastrofalna: procenjena veličina zelenih površina po glavi stanovnika nije bila veća od otiska stopala.

Danas park obuhvata neuobičajeno veliko igralište, podignuto iznad rezervoara koji snabdeva grad svežom vodom. Izgradnjom parka ne samo što je Kairo dobio preko potrebnu zelenu oazu već su tokom radova otkriveni veoma važni artefakti, uključujući i sada restaurirani Ajubidski zid, koji potiče iz XII veka.

Okusiti duh prošlosti

Kada se zateknete na nekom istorijskom lokalitetu, nije vam potrebna natprosečna imaginacija da biste otputovali u prošlost. Naći ćete se okruženi slikama, zvukovima, osećajima, pa čak i mirisom istorije – njime odišu podovi salona iz vremena Divljeg zapada u Doson Sitiju, u Kanadi, ili vlažni tuneli nalik pećinama u zamku San Felipe de Barahas u gradu Kartahena de Indijas, u Kolumbiji.

Mi se često trudimo da zaštitimo pojedine zgrade jer je neko poznat živeo u njima ili zato što se nalaze u kraju koji je bio sedište važnih istorijskih događaja. Postoji, međutim, još jedan podjednako važan razlog. Naime, svaka epoha, uključujući i današnju, definisana je karakterističnom arhitekturom, te mnogo toga možemo naučiti posmatranjem građevina koje nas okružuju.

Jeste li ikada приметili one zgrade iz pedesetih i šezdesetih godina u gugi stilu, poput čuvene Svemirske igle u Sijetlu? Vremenom su futurističke obline gugi arhitekture iz doba Svemirske trke počele da izgledaju kao iz crtača – kao da su projektanti oživeli ulice iz Diznijevih „Nevidenih”. Pa ipak, ove građevine predstavljaju hrabru viziju epohe u kojoj su ljudi još uvek bili opčinjeni idejom o putovanju svemirom. Na sličan način i art deko stil Krajzlerove zgrade u Njujorku, inspirisan razvojem automobilske industrije, predstavlja odraz američke zaljubljenosti u automobile koja je obeležila dvadesete godine.

Mnoge sjajne građevine su, nažalost, vremenom izgubljene – neke su porušene, neke uništene u požaru, ratu, prirodnim katastrofama ili jednostavno nestale usled nemara. A istorija nam je nešto iznova i iznova dokazala: nismo ni svesni onoga što imamo dok to i ne izgubimo.



NOVIH ↓ SEDAM SVETSKIH ČUDA

Za sve ono što danas znamo o drevnim civilizacijama, najviše dugujemo pažljivim iskopavanjima i restauraciji veoma starih gradova, spomenika i verskih objekata. Drevni artefakti su, međutim, isto toliko krhki koliko i dragoceni. Šest od prvobitnih Sedam svetskih čuda – najimpresivnijih prostora koje je čovek ikada izgradio – uništeni su u tragičnim katastrofama poput zemljotresa. Jedino Velika piramida u Gizi postoji i danas. Godine 2007, jedna švajcarska fondacija finansirala je onlajn takmičenje čiji je cilj bio da se imenuje Sedam novih svetskih čuda. Preko devedeset miliona ljudi, u nadmetanju u stilu „Američkog idola“, glasalo je za neki od dvadeset jednog predloga iz užeg izbora. Procenjuje se da je oko milijardu i šeststo miliona ljudi pratilo rezultate u televizijskom prenosu.

Drevni grad Maču Pikču, Peru



Drevni grad Petra, Jordan



Koloseum, Rim, Italija



Piramida Čičen Ica, poluostrvo Jukatan, Meksiko



Skulptura Hrista Spasitelja, Rio de Žaneiro, Brazil



Tadž Mahal, Agra, Indija



Kineski zid, Kina



Kretanje kroz prostore

Dobro projektovane ulice i trotoari nisu predviđeni samo za hodanje. Na njima se odvijaju i parade i ulične trke. Na njima parkiramo automobile i bicikle, odlažemo otpad za reciklažu i druge nepotrebne stvari koje preuzimaju nadležne gradske službe ili prolaznici. (U mom kraju ostaviti nešto na ivičnjaku isto je kao i napisati „slobodno odnesi“.) Ulice ukrašavamo svetlima, žardinjerama i crtežima kredom. Na njima se zaustavljamo da porazgovaramo sa ljudima na koje naletimo – prijateljima, komšijama, ljudima koji pitaju za pravac, često ometajući druge pešake koji pokušavaju da nas zaobiđu.

Verovatno ste primetili da su, što je naselje starije, u njemu i ulice uže. To je zbog toga što su naselja nekada planirana u skladu sa potrebama ljudi, a ne automobila. Ove stare ulice sa aspekta javnih prostora i danas dobro funkcionišu jer stimulišu interakciju među ljudima. A što je ulica življa, to će više ljudi privući.

Danas se u Severnoj Americi gradovi grade za automobile. Dominiraju široke ulice, često bez trotoara. (Nameravaš da po mraku izvedeš psa u šetnju? Onda dobro pripazi na svoju bezbednost.) Sva ta vožnja doprinosi većem zagađenju vazduha usled pojačane emisije izduvnih gasova, jednog od glavnih uzročnika opšte ekološke krize. Bolesti uzrokovane smogom, poput astme, u sve su većem porastu među mladima, dok je smanjenje resursa nafte dovelo do vrtoglavog poskupljenja benzina. Ipak, ljudi uporno odbijaju da izađu iz automobila.

Pa, šta je onda rešenje? Pronaći druge vidove transporta – neke koji će manje štetiti ljudima, gradovima i našim plućima!

Jedan od najčešćih razloga koji se navode kao opravdanje zbog toga što ljudi ne idu na posao ili u školu pešice ili biciklom jeste bezbednost. Taj problem bi mogao biti rešen kada bi gradovi uveli više biciklističkih staza (naročito



u centralnim zonama), trotoara u predgrađima i pešačkih prelaza u prometnim ulicama. Neki tvrde da bi takve mere preterano usporile saobraćaj, ali alternativni vidovi prevoza istovremeno znače i manje automobila na ulici. Osim toga, ulice na kojima ima puno pešaka su najčešće bezbednije. Kada su vozači motornih vozila svesniji aktivnosti na ulicama oko njih, manja je verovatnoća udesa.

Zbog onih kojima je potreban prevoz, autobusi i metroi moraju ići na vreme i pokrivati dovoljno široke rute kako bi ljudi brzo stizali na svoja odredišta. Gradovi koji oskudevaju u novcu često tvrde da je javni prevoz dopao u situaciju „kokoška ili jaje“: ukoliko uspostavite linije prevoza, ljudi će se voziti, ali je potrebno da se ljudi voze da biste imali novca za ulaganje u prevoz. A šta bi bilo kada bi svi stanovnici odlučili da se barem tri dana nedeljno prevoze javnim prevozom? Ne samo da bi to povećalo potražnju već bi i dalo ljudima priliku da otkriju šta u sistemu funkcioniše a šta ne, i to kasnije prenesu nadležnim gradskim službama.

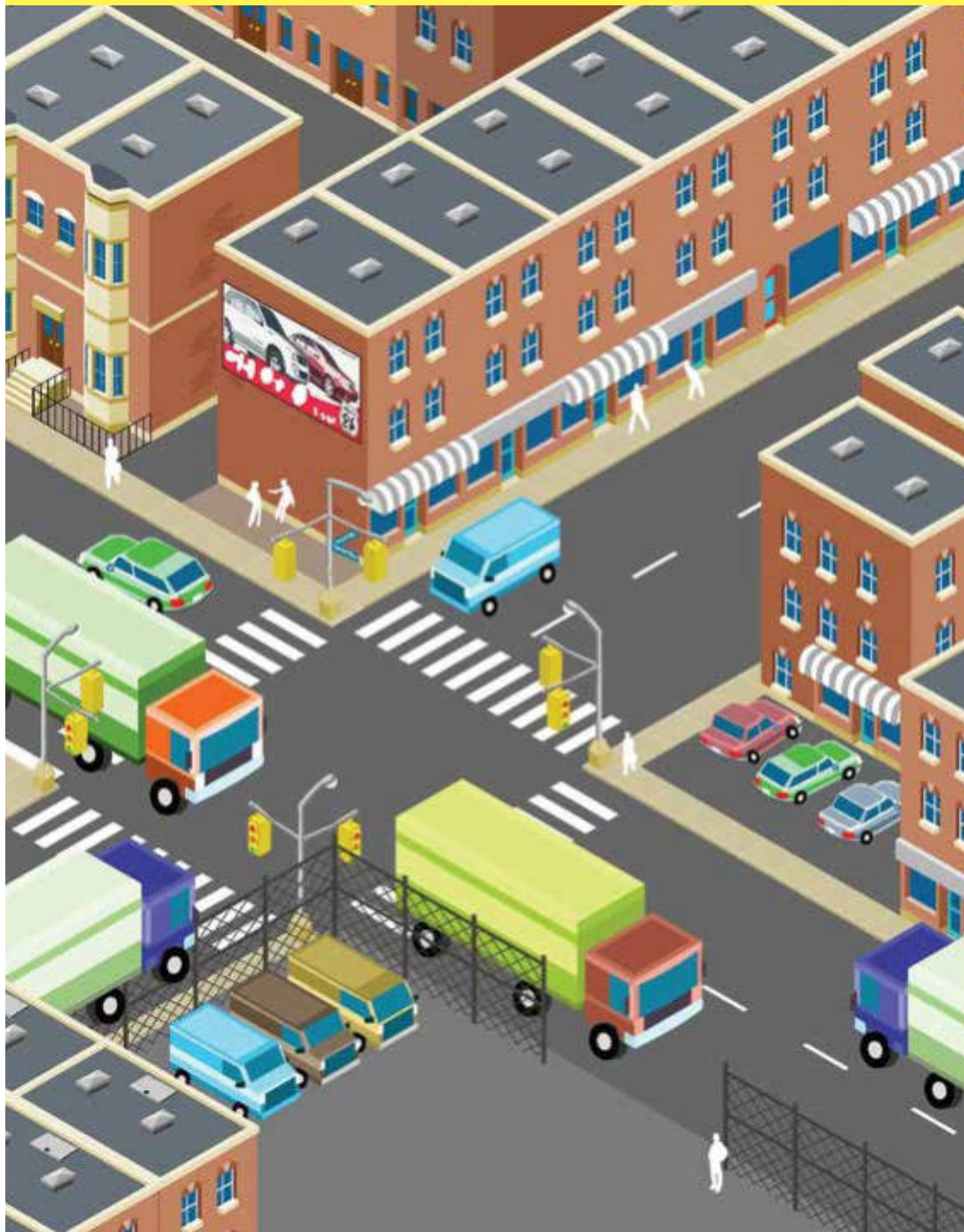
„Možete li mi reći kako da stignem, kako da stignem do...?“

Krajem XIX i početkom XX veka javni život zauzimao je čitavu ulicu. Deca su se igrala baš u sredini, dok su ih odrasli posmatrali. Želite još jedan primer? „Ulica Sezam“! Kada je 1969. godine serija počela da se daje, set je bio dizajniran tako da podseća na savršenu, centralnu, gradsku ulicu – sa trotoarima očišćenim od smeća, ljudima pred svakim ulazom i tek ponekim autom na vidiku.

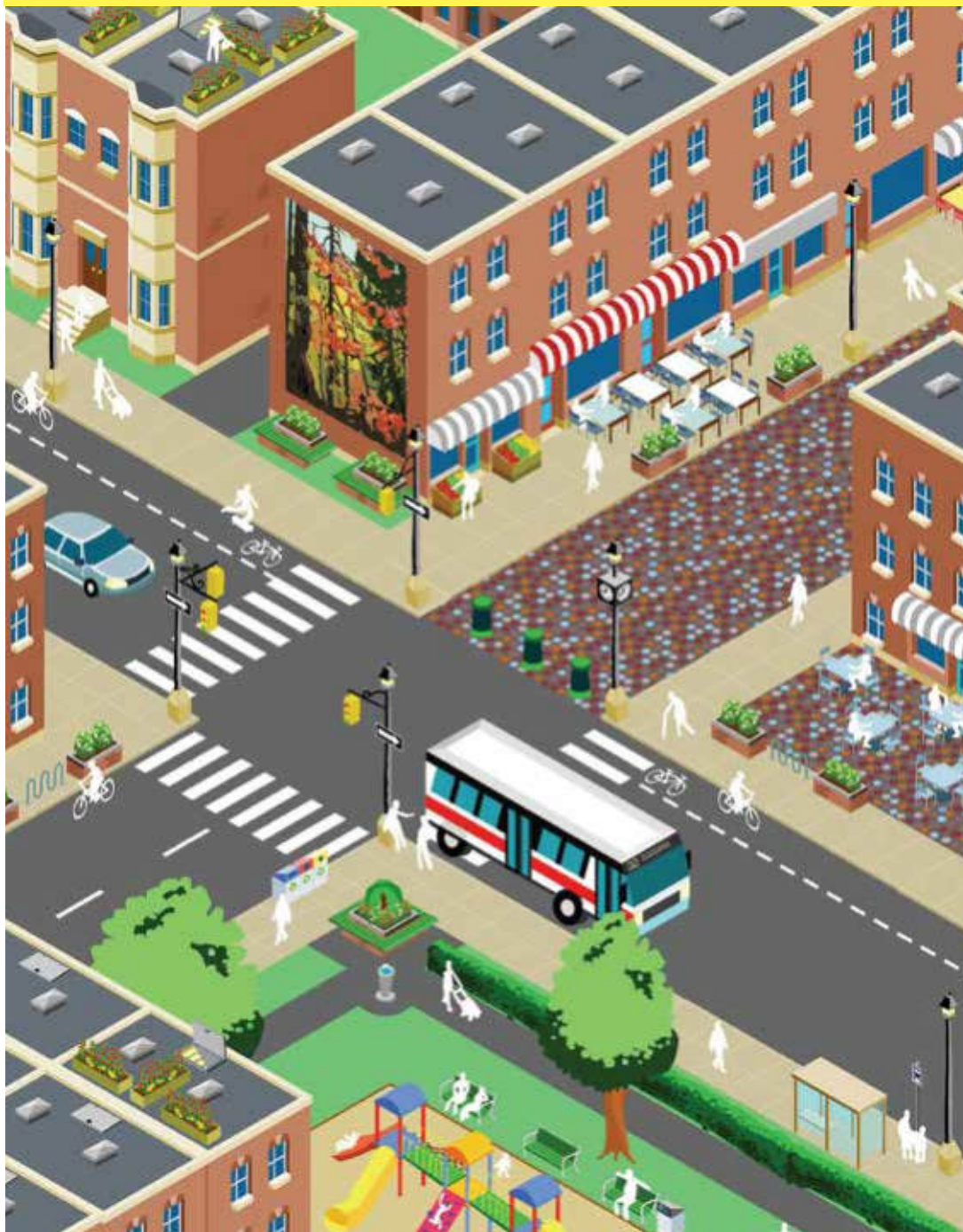


Zamislimo nove mogućnosti!

Ove negostoljubive ulice projektovane su da zadovolje potrebe automobila i drugih vozila.



Nakon malo pametnog promišljanja koje stavlja ljude na prvo mesto, i saobraćaj i gradski život će se povesti za bujicom.





Točkovi promena

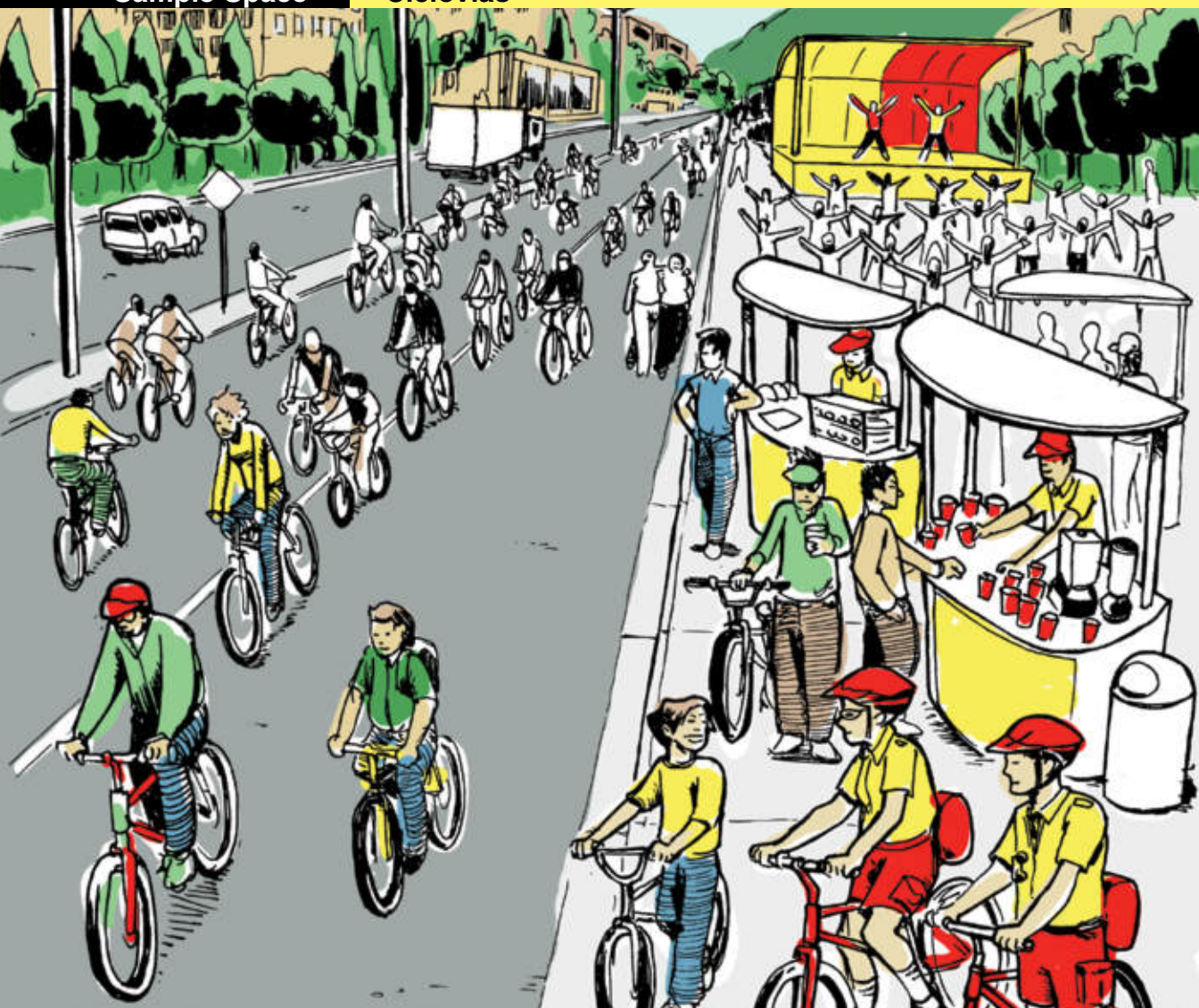
Jedna od ideja koje su sve češće u žiži interesovanja jeste i ta da se treba potpuno osloboditi automobila – ili barem povremeno i na nekim mestima. Dani bez automobila pružaju stanovnicima određenog mesta predah od motornog saobraćaja i mogućnost da makar jednom pređu ulicu, a da prethodno ne pogledaju na obe strane. Tokom ovih manifestacija na ulicama se oslobađa prostor za pijačne tezge i festivale, a ljudima daje prilika da iskuse kako bi njihovo naselje moglo da izgleda kada bi vožnja automobilom bila trajno ograničena ili zabranjena.

Svakog septembra preko sto miliona ljudi u hiljadu i petsto gradova učestvuje u Međunarodnom danu bez automobila, a mnogi gradovi ovu manifestaciju organizuju i nekoliko puta godišnje. Aktivisti koriste dane bez automobila kako bi skrenuli pažnju na štetnost upotrebe motornih vozila po životnu sredinu i promovisali alternativne vidove prevoza poput bicikla.

Evropa je oduvek prednjačila kada je reč o kreiranju prostora koji podstiču upotrebu bicikla. Otkako su sredinom šezdesetih godina u Holandiji, u Amsterdamu, uvedeni prvi javni bicikli, slični programi su pokrenuti širom sveta. Ideja je jednostavna: određeni broj bicikala raspoređen je na posebnim parkinzima širom grada. Ako ubaciš novčić u prorez, moći ćeš da uzmeš bicikl i odvezeš se u željenom pravcu. Novčić će ti biti vraćen kada vratiš bicikl na isti ili drugi za to osposobljen parking. Druga mogućnost je da platiš malu naknadu ili uložiš nekoliko sati volonterskog rada, a da za uzvrat koristiš bicikl određeno vreme. Javni bicikli su zabavan i zdrav način za obilazak grada, kojim se sprečava dodatno opterećenje automobilske saobraćaja.

KRITIČNA MASA

Počev od 1992, kada je jedan takav događaj prvi put organizovan u San Francisku, hiljade biciklista svakog meseca učestvuje u velikim grupnim vožnjama po gradovima u više desetina zemalja. Naravno, rojevi bicikala zadaju velike glavobolje vozačima automobila, ali biciklisti nemaju nameru da se izvine. A koja je poruka? Mi ne blokiramo saobraćaj, mi jesmo saobraćaj. Kritične mase se održavaju uvek istog dana u mesecu, otvorene su za ljude svih starosnih doba i nemaju zvaničnog organizatora.



Svake nedelje i tokom praznika ulice u centru Bogote, u Kolumbiji, pretvaraju se u *ciclovías*, odnosno „ulice za bicikliste”. Preko milion ljudi tada vozi bicikl, rolere ili šeta ulicama na kojima je vožnja automobila privremeno ograničena ili zabranjena.

O bezbednosti učesnika se brinu „redari na točkovima” (zamisli spasioce iz „Čuvara plaže” samo na biciklima).

Pokraj puta, na dvadeset improvizovanih bina fitnes instruktori drže časove aerobika i plesa, a kiosci sa hranom nude zasluženno osveženje.

U Bogoti takođe postoji preko 300 km *ciclorutas*, tj. biciklističkih staza, što predstavlja jedan od najvećih sistema u svetu.

„DECA FRIZERI“

Vitlajući makazama, jedan osmogodišnjak je upravo zgrabio šaku tvoje kose. Je li ovo košmar ili javni umetnički performans? Projekat „Deca frizeri“, koji je osmislila umetnička trupa Mammalian Diving Refleks, izveden je u Dablinu, Sidneju, Portlandu, Njujorku, Vankuveru i Torontu. Prepuštajući se doslovno dečjim rukama (reč je o amaterima koji su završili tek osnovnu obuku kod lokalnog frizera), učesnici i posmatrači imaju priliku da promisle o tome koliko deca mogu biti kreativna i umešna, dozvoljavajući im pritom da prave greške (ako se zelena kosa i čelavi pečati na glavi mogu smatrati greškom).

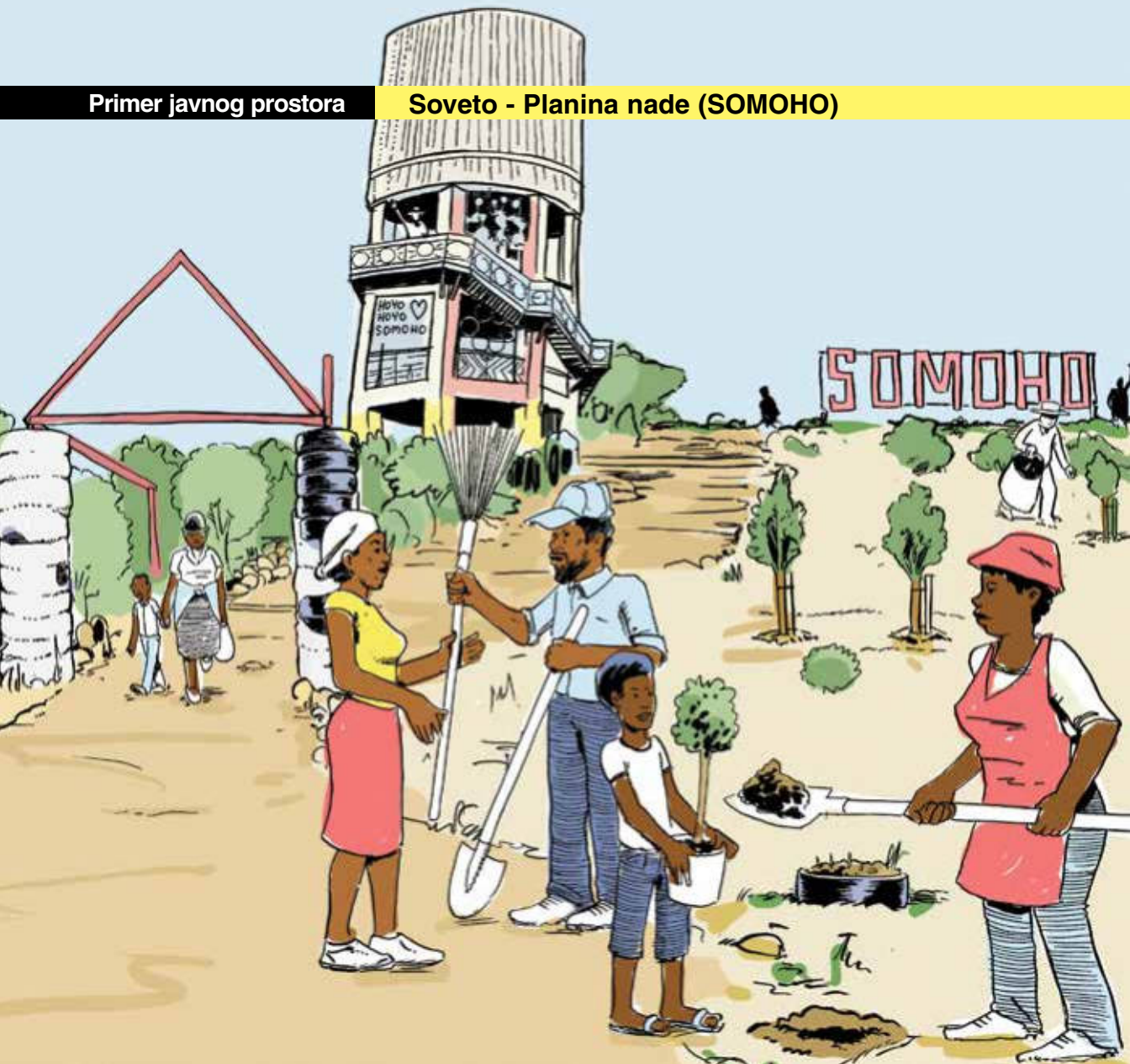
Zadivljujući prostori

Ne morate biti u stanju da sebi priuštite Pikasa da biste videli zadivljujuće umetničko delo. A ne morate ni biti Pikaso da biste izložili umetničko delo u javnom prostoru. „Javna umetnost“ podrazumeva i jedno i drugo: i umetnost stvorenu za javnost i umetnost koju stvara javnost, poput pozorišnih predstava u parku ili izložbe crteža učenika u školskoj biblioteci.

Javna umetnost je besplatna za sve i, kao i sami javni prostori, odslikava bogatstvo i raznolikost jedne kulture. Teško je proceniti njenu vrednost u novcu. Koliko biste platili da vas po izlasku iz metroa dočeka prelep mural ili ulični svirač koji svira vašu omiljenu melodiju?

Bez obzira na to da li se na nju može ili ne prikačiti etiketa sa cenom, ulična umetnost na mnogo različitih načina doprinosi kvalitetu našeg života. Ona stimuliše razmišljanja i razgovore i upoznaje ljude sa radovima umetnika. Ona takođe ističe umetničku tradiciju neke zemlje ili grada, a može obeležiti i sećanje na neki važan događaj ili život neke osobe. Kada grad odluči da otkupi delo apstraktne umetnosti koje ne poseduje konvencionalnu lepotu, neretko se dešava da ta kupovina postane predmet spora. Problem je, kada je reč o umetnosti, taj što isto delo jedna osoba može smatrati inovativnim, a druga uvredljivim ili ružnim.





Skromna planina na rubu kvarta Soveto u Južnoj Africi nekada je bila deponija smeća i leglo kriminala.

Predvođene Mandlom Mentur, aktivistkinjom pokreta za zaštitu životne sredine, okolne zajednice su padinu pretvorile u „Planinu nade“ – SOMOHO (akronim od Soweto Mountain of Hope [prim. prev.]), zeleni raj ispunjen umetnošću, zanatima i muzikom.

Lokalni vodotoranj je transformisan u društveni centar u kome se održavaju umetničke radionice, časovi plesa i muzike i pozorišne predstave.

Na planini SOMOHO se ništa ne baca. Lokalni umetnici koriste reciklirane materijale za izradu pletenih korpi, činija, ukrasa od perli, tradicionalnih maski i drugih rukotvorina.

Stare gume se koriste kao saksije za cveće, a kamenje umesto stolica tokom grupnih sastanaka i čitanja poezije.

Priča o grafitima

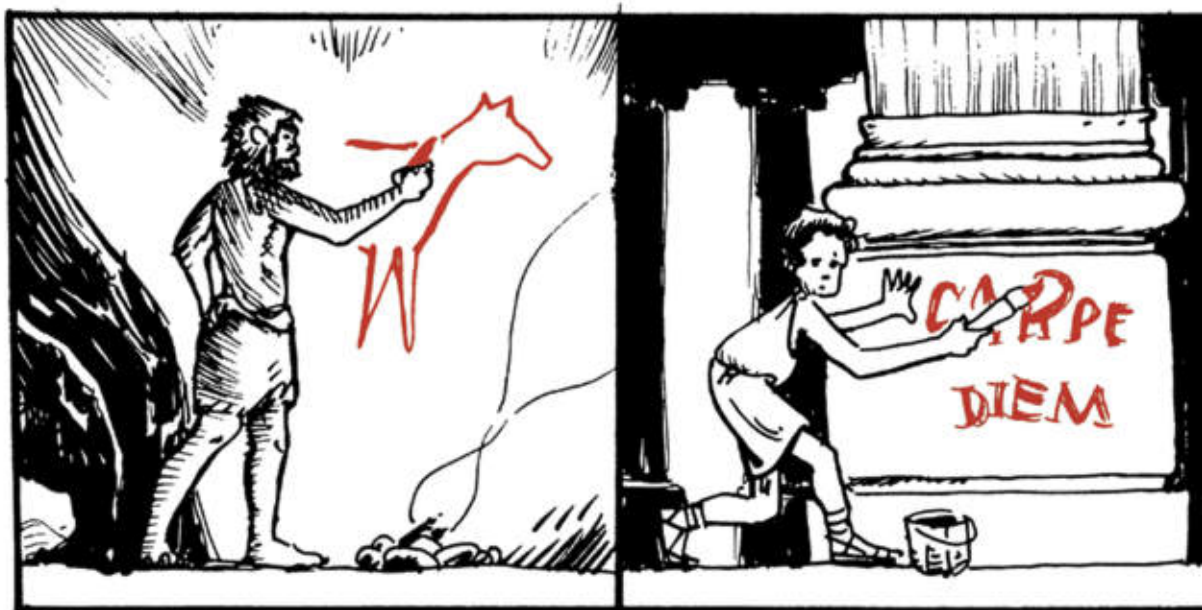
Ljudi već hiljadama godina pišu po zidovima, a primeri datiraju još iz vremena starog Egipta, Rima i Pompeja. Termin „grafit“ potiče od grčke reči *graphein* što znači „pisati“. Savremeni grafiteri sebe nazivaju piscima grafita, iako grafiti često uključuju i crteže, a ne samo slova.

Savremeni grafiti postali su popularni u Njujorku kasnih šezdesetih. Kurir poznat pod nadimkom Taki 183 (živeo je u 183. ulici) „tagovao“ je vagonne podzemne železnice u svim delovima grada, ispisujući markerom svoje ime. Nakon što je *Njujork Tajms* objavio članak o Takiju, ideja se brzo raširila, a mladi su počeli da se takmiče u tagovanju grada. Boje u spreju u aerosol limenkama su umnogome olakšale posao, a visoko stilizovana slova su postala glavno uporište nove umetničke forme.

Premda među današnjim grafitima ima i onih živopisnih i elaboriranih, gradovi su i dalje preplavljeni jednostavnim tagovima. Tag grafitera je bio, i još uvek je, priča na zidu. Ona kaže: „Bio sam ovde.“

„O NE!
VREDNOST
MOJE IMOVINE
SE UPRAVO
SROZALA!“

- Sa murala u centru
Toronta koji je oslikan
u okviru Programa za
transformaciju grafita



Ulična umetnost ili ulični kriminal?

Grafiti su poslužili kao inspiracija mnogim drugim umetničkim formama, od mode do stripa, a danas su važan deo hip-hop kulture. Ipak, za mnoge grafiti predstavljaju ništa drugo do vid vandalizma. Ova umetnička forma trpi zbog svoje povezanosti sa kulturom bande, za koju je prostor sve: grafiti su način na koji one obeležavaju svoju teritoriju.

Ne iznenađuje to što mnogi vlasnici preduzeća preziru grafite. Oni umanjuju vrednost imovine, a i potreban je svojski trud da bi se uklonili. A da se ne lažemo, nisu svi pisci grafita podjednako dobri u svom poslu. Mnogi pričaju da neće pisati po privatnoj imovini ili važnim javnim prostorima poput zidova muzeja ili spomenika. Ipak, činjenica je da neki upravo to rade.

Zakonodavci su godinama pokušavali da odvrate grafitere preteći debelim kaznama, pa čak i zatvorom. U skorije vreme su neki gradovi počeli da preduzimaju praktičnije mere i pokreću programe u okviru kojih angažuju grafitere da rade za opšte dobro. Toronto je, na primer, pokrenuo Program za transformaciju grafिता, koji angažuje mlade umetnike da najpre uklone grafite, a potom osveže zidove muralima. Preko četiristo murala sada prekriva fasade u centralnom jezgru grada.

Ironija je, međutim, to što, da pisci grafita nisu kršili zakon, mi danas možda i ne bismo znali koliko ljudi, posebno mladih, traga za ventilom za svoje umetničko izražavanje – ili kakvo užasno traćenje prostora predstavljaju beli zidovi.



Umetnost protiv reklame

REŠENJE ZA ZAGAĐENJE

Žilberto Kasab, gradonačelnik Sao Paola u Brazilu, 2007. godine rešio je da mu je dosta preterivanja. Na njegovu inicijativu donet je Zakon o čistom gradu, kojim se, u metropoli od jedanaest miliona stanovnika, zabranjuje svaki vid reklamiranja na otvorenom prostoru, koje sam gradonačelnik naziva „vizuelnim zagađenjem”. Postupajući po novousvojenom zakonu, uklonjeno je preko osam hiljada bilborda, kao i sve reklame na vozilima gradskog prevoza i svi plakati. Privatni prostori, kao što su izlozi radnji, ograničeni su na znakove od najviše 1,5 m na svakih 10 m izloga. Neki ljudi su se pobunili protiv zabrane, žaleći se na visoke troškove uklanjanja reklama. Oni su takođe ukazivali na gubitak stalnog prihoda od više miliona dolara i potencijalnu opasnost od gašenja na hiljade radnih mesta. Ipak, 70% građana je podržalo zabranu, a danas se nakadašnji reklamni prostori koriste za informativne biltene lokalnih zajednica.

Ako su grafiti trn u oku, šta je onda reklama za votku?

Mi smo toliko navikli da svuda vidimo reklame i logoe da i ne primećujemo koliko je javnog prostora zapravo na prodaju. Sunce zalazi iznad ogromnih bilborda, dok brendirani kamioni prenose reklamne poruke gradskim ulicama. Vozila gradskog prevoza su prekrivena reklamama; sa monitora na stanicama metroa sevaju propagandni klipovi, a čak su i podovi ponekad išarani marketinškim porukama.

Baš kao i kada iznajmljuju javne prostore za snimanje filma, gradovi na isti način prodaju i reklamni prostor privatnom sektoru kako bi zaradili novac – često za preko potrebne javne programe. Ali dok grad obično konsultuje javnost kada je reč o ulaganjima u javnu umetnost, ta ista javnost ima veoma malo ili nimalo prava glasa po pitanju sadržaja reklama.

U isto vreme, pojedini gradovi obračunavaju se sa onima koji posežu za besplatnim oglašavanjem. Kačenje ili lepljenje plakata na telefonske stubove predstavlja jedan od najjeftinijih i najefikasnijih načina da se javnost obavesti o događajima poput sastanaka lokalne zajednice ili muzičkih nastupa. Neki ljudi plakate smatraju načinom samoizražavanja, vidom komunikacije sa drugima i prikazivanja umetnosti u javnosti. Drugi, poput Denzela Minan-Vonga, člana gradskog veća Toronta, nazivaju ih pak „ruglom i smećem”.

Minan-Vong je dopao u sukob sa lokalnom muzičkom scenom kada su gradske vlasti usvojile uredbu kojom se zabranjuje lepljenje plakata. Mnogi muzičari, uključujući i Džejsona Koleta, člana kolektiva Broken Social Scene, povelili su proteste protiv pomenutog propisa. „[Lepljenje plakata] je jednostavan način da uspostavite vezu sa vašim komšilukom”, objašnjava Kolet, „bilo da je reč o dvorišnoj prodaji, izgubljenoj mački ili predstojećem nastupu nekog mladog benda.” On kaže da je i sam lepio plakate i da je zaključio da su veoma delotvorni.

Grad je pokušao da izdejstvuje kompromis, donevši uredbu po kojoj se plakati smeju lepiti, ali tako da se ne preklapaju i mogu ostati postavljeni najduže pet dana. Aktivisti se i dalje bune protiv ovog propisa jer smatraju da ga je veoma teško primeniti.

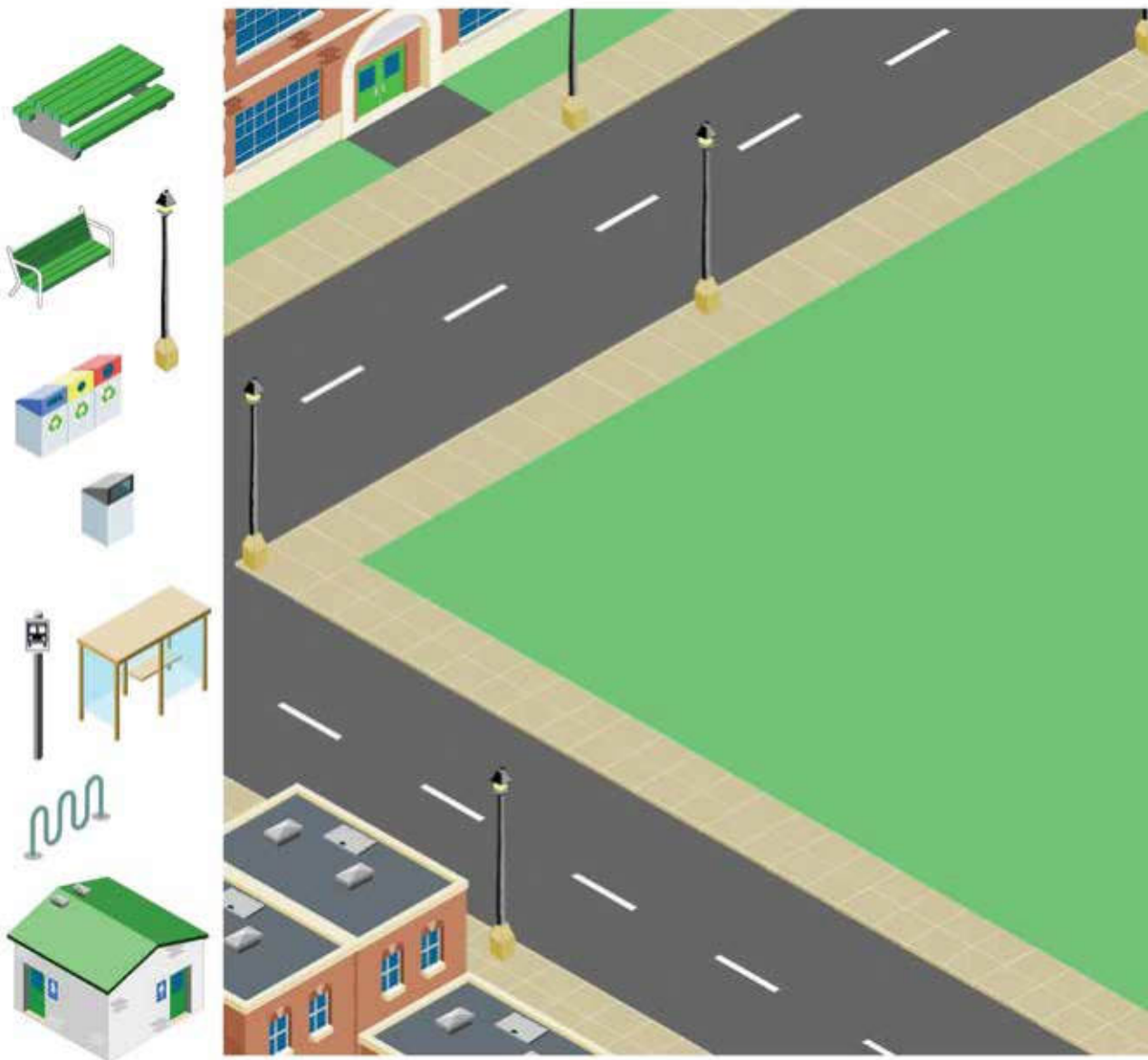
Bez natpisa u javnim prostorima

Austrijski umetnici Kristof Štajnbrener i Rajner Dempf su 2005. godine skrenuli pažnju na činjenicu da je svaki pedalj slobodnog prostora u Beču prekriven reklamama, a to su učinili tako što su ih potpuno obrisali. U okviru ogromne umetničke instalacije pod nazivom „Delete!: Bez natpisa u javnim prostorima” (*Delete!: Delettering Public Space*) sve reklame i logoi su na dve nedelje zamenjeni svetlo žutim plastičnim tablama i folijama. Šta misliš kako bi tvoj grad izgledao bez reklama u javnim prostorima?



Kako bi **ti** ovo osmislio?

Angažovan si da osmisliš novi gradski trg i predstavnici lokalne zajednice su ti dostavili listu stvari koje bi oni voleli da uključe u pomenuti prostor. Koliko zahteva možeš da ispuniš? Napravi fotokopiju osnove trga, a onda iseci i složi priložene elemente (ili osmisli svoje), tako da potrebe zajednice budu zadovoljene. Možeš čak i da napraviš 3-D model. Samo nemoj da zaboraviš na elemente koji su zajednički svim dobrim javnim prostorima!



Lista želja lokalne zajednice:

- mesta za sedenje
- hladovina
- šetalište
- dobro osvetljenje
- lak pristup sa ulice
- zelene površine (npr. cvetne leje)
- javna umetnost (npr. skulpture)
- klizalište ili prostor za vožnju skejta
- zid za grafite, mural ili tabla za obaveštenja lokalne zajednice
- slobodan prostor za pijačne tezge, koncerte i festivale
- toaleti



„Svet pripada energičnima.“

— Ralf Valdo Emerson, filozof i pesnik

Borba za javne prostore





Zapamti, javni prostori su tvoji. Imaš puno pravo da se naljutiš ako je neki prostor prodat, ružan, neiskorišćen ili napušten. Ali pravo svojine povlači i odgovornost, a to znači da, kada uočiš problem, moraš i da uradiš nešto da ga rešiš.



Ukradi ideju

Bilo da je reč o dopisu lokalnim novinama ili pozivu nekom važnom govorniku da održi predavanje u tvojoj školi ili društvenoj grupi, male akcije mogu dovesti do velikih promena. Pitali smo aktiviste koji se bave javnim prostorima da te posavatuju o tome na koji način možeš uticati na podizanje nivoa svesti o pitanjima koja su tebi važna i podstaći pozitivne promene unutar svoje zajednice.

Metju Džonson, Mreža za unapređenje svesti o medijima

Vratimo javnost natrag u škole

Škole bi trebalo do budu javni prostori, ali ih sve više oglašivača koristi da dopre do mladih potrošača. Korporacije tačno znaju koliko vremena klinci provode u školi, kako na času i tokom vannastavnih aktivnosti, tako i dok se jednostavno družu sa svojim drugarima, i zato ne propuštaju priliku da do njih dosegnu. Evo nekih stvari koje možeš da uradiš da bi sačuvao školu od reklama i drugog propagandnog materijala:

Zalaži se za uklanjanje reklama

Đački parlamenti i saveti roditelja mogu da rade zajedno na razvoju novih ili poboljšanju postojećih politika o reklamiranju u školskom prostoru. Ako je tvoja škola već u partnerstvu sa nekom kompanijom, podstakni đački parlament i savet roditelja da rade na pronalaženju načina da se prisustvo reklama u školi svede na minimum.

Pokreni akciju „Dan bez brenda u školi”

Nagovori učenike da u školu dođu bez brendirane odeće, torbi i sl. Iznenadiće ih koliko će im biti teško da se obuku!

Organizuj „Lov na reklame”

Podstakni đake da naprave spisak svih logoa i drugih reklamnih poruka u školi (na automatima za gazirana pića i sokove, sponzorisanom nastavnom materijalu itd.).

Pokreni projekat pisanja dnevnika reklama

Neka učenici zabeleže svaku reklamu ili marketinšku poruku koju vide ili čuju otkad se probude dok ne odu u krevet. Ne zaboravi da uračunaš i onlajn reklame.

Napiši pismo

Lokalne novine su odlično mesto za pokretanje diskusije o komercijalizaciji škola. Pozovi novinare na manifestaciju „Dan bez brenda” ili „Lov na reklame” koju ćeš organizovati u školi.

Konačno, podstakni uvođenje medijskog obrazovanja u školi. Najbolji lek protiv preteranog reklamiranja i komercijalizacije jeste naučiti kako da prepoznaš marketinške poruke i kako da o njima kritički razmišljaš.



Endru Pask, Vankuverska mreža za javne prostore

Pridruži se borbi za javne prostore

Da li u tvom gradu postoji grupa koja se bavi javnim prostorima? Zašto ih ne bi pozvao telefonom ili napisao mejl da saznaš kako možeš da im se priključiš? Veruj mi, njima je svaka pomoć uvek dobrodošla. Ako slična grupa ne postoji, zašto je ne bi osnovao? Razglasi ideju i sazovi sastanak – a možeš čak i da nastupiš solo. Nije bitno da li tvoju „ekipu” čini jedna osoba ili stotinu ljudi, uvek se mnogo toga može učiniti. Počni od toga što ćeš navesti sva pitanja vezana za javne prostore koja te posebno muče. Ona mogu da uključuju probleme poput prljave plaže, prodaje nezdrave hrane u automatima u tvojoj školi ili reklamiranja po autobusima. Zatim imenuj sve javne prostore koji su ti važni, na primer neko kul mesto u prirodi u blizini tvoje kuće, tvoj omiljeni skejt park ili odličan zid za grafito. Čestitam, upravo si napravio listu mesta na kojima ćeš moći da zasučeš rukave!

Sledeći korak: isplaniraj svoj pristup. U najširem smislu, možda će ti biti korisno da osmisliš i „zabavan” i „ozbiljan” pristup. Tako će tvoja grupa steći reputaciju kul ekipe kojoj će svi hteti da se pridruže, ali takođe i one koja efikasno završava stvari.

Zabavan deo priče se odnosi na veličanje javnih prostora, podsticanje ljudi da ih koriste i stvaranje osećaja zajedništva. Možeš da organizuješ neko dešavanje, na primer izlet za ljude iz tvog komšiluka ili da javni prostor prekriješ slikama ili crtežima kredom (koristi farbu koja se može oprati da ti se dobre namere ne bi obile o glavu).

Što se tiče ozbiljne strane priče, tu treba da se pozabaviš definisanjem ciljeva i određivanjem koraka koje treba da preduzmeš da bi započeo akciju unapređenja ili zaštite tvojih omiljenih javnih prostora. Postaraj se da stvar dobro istražiš pre nego što pređeš na delo. Saznaj što više možeš o problemu, njegovom poreklu i o onima na koje utiče. Nakon što se dobro informišiš, iznesi svoje mišljenje! Napravi brošuru, izlepi plakate ili napiši pismo lokalnim novinama. Pokreni peticiju, organizuj sastanak lokalne zajednice ili napravi veb-sajt.

Što je najvažnije, nemoj nikada pretpostavljati da ljudi znaju za probleme kojima se baviš ili da je neko drugi već preduzeo nešto da ih reši. Kao i kod svakog problema, uvek je potrebna barem jedna osoba koja će prva na njega ukazati. Možda ćeš ta osoba biti baš ti!

ENDRU SAVETUJE:
PRILIKOM RAZGOVORA
SA PREDSTAVNICIMA
LOKALNIH VLASTI,
NEMOJ DA SE STIDIŠ
DA POSTAVIŠ PITANJA
— JAVNI ZVANIČNICI
SU TU DA BI SLUŽILI
JAVNOSTI, A TO ZNAČI
I MLADIMA. AKO
SMATRAŠ DA NEŠTO
U DATOJ SITUACIJI
NEMA SMISLA, ONDA
TO I RECI! ČESTO NEMA
SMISLA NI ONIMA KOJI
SU ZA TO NADLEŽNI.
UZ MALO PRITISAKA,
MOŽDA USPEŠ DA
POKRENEŠ RAZBORITU
DISKUSIJU KOJA ĆE
VODITI POSTIZANJU
DOGOVORA.

56 stvari koje možeš raditi u javnom parku: **Šetati** Džogirati **Trčati** Valjati se **Voziti rolere** Voziti bicikl **Gacati**

LIZA SAVETUJE:
KAKO BI BIL DA
NAVEDŠ SVOJU
BIBLIOTEKU DA
NABAVI MUZIKU
LOKALNIH IZVOĐAČA?
POTOM BI MOGAO
DA ORGANIZUJEŠ
BESPLATAN KONCERT
ZA PROMOCIJU
ZBIRKE.

Liza Hegam, bibliotekar na dečjem odeljenju Javne biblioteke u Torontu

Javna biblioteka: Kako da je učiniš svojom?

Javna biblioteka je prostor koji je tvoj i čijem oblikovanju možeš doprineti. U njoj možeš osmisliti prostore (fizičke i virtualne) koji su gostoljubivi i bezbedni i u kojima mladi nailaze na uvažavanje, ispuniti ih interesantnim i važnim kolekcijama (knjiga, muzike, filmova i igara) i isplanirati svakoake programe. Kako? Mnoge biblioteke imaju omladinske savetodavne grupe kojima se možeš pridružiti. Ako u tvojoj biblioteci takva grupa ne postoji, zašto je sam ne bi pokrenuo? Evo nekih saveta za pokretanje uspešne grupe:

- pridobij bibliotekara koji se zalaže za prava mladih;
- regrutuj članove koji odražavaju raznolikost lokalne zajednice;
- neka grupa uvek bude takve veličine da se njome može upravljati;
- napravi raspored redovnih sastanaka;
- počni sa jednostavnijim projektom i iskoristi zamajac;
- zahvali se članovima za njihov doprinos;
- posluži grickalice!

Bićeš iznenađen energijom grupe i stvarima koje zajedno možete da postignete. Na primer, možeš da pokreneš program otpisivanja kazne kako bi stimulisao mlade da se vrate u biblioteku ili da pokreneš novi sajt ili blog koji će tvoji prijatelji posećivati i dopunjavati svojim priložima. Možeš i da osnuješ manga ili anime klub ili da organizuješ događaj na kome bi se prikupljali prilozi za nabavku opreme za gejming turnire.

Mogućnosti su nebrojene: od osnivanja klubova ljubitelja knjiga do pesničke večeri, umetničkih sekcija i noćenja (da, noćenja u biblioteci!) – opcije su najrazličitije, a ti možeš doprineti da se ostvare.

Sindi Karlson,

Omladinski odbor Hemptona

Imaj i ti glas u Skupštini grada!

U Hemptonu, u Virdžiniji, dvadeset pet tinejdžera ima ulogu glasa mladih u lokalnoj upravi. U saradnji sa Gradskim većem, Omladinski odbor Hemptona (HYC) je pokrenuo dva važna projekta koji se tiču javnih prostora: Centar za tinejdžere u Hemptonu – savremeni centar već deset godina u nastajanju – i Vodič kroz prostore naklonjene mladima, u kome se navodi lista prodavnica, radnji i društvenih centara naklonjenih mladima, koju su sastavili „šoperi na tajnom zadatku”, obilazeći i ocenjujući svaki pojedinačni objekat.

Ovo su samo dva primera o tome kako tinejdžeri mogu da doprinesu unapređenju zajednice ako im se pruži prilika da učestvuju u pronalaženju rešenja.

Osnivanje omladinskog odbora je veliki posao koji zahteva planiranje, vreme i novac. Možeš početi tako što ćeš Gradskom veću predložiti pilot-projekat. Ukoliko projekat bude uspešan, moći ćeš da razgovaraš o stalnom prisustvu tinejdžera u Skupštini grada.

Na primer, pretpostavimo da se tvoj grad suočava sa problemom velikog broja povreda među biciklistima. U saradnji sa gradskim vlastima omladinska grupa bi mogla da:

- provede subotnje jutro na biciklističkom skupu učeći decu o sigurnosti biciklista u saobraćaju;
- savetuje gradske planere o opasnim raskrsnicama ili novim planiranim biciklističkim stazama (ukoliko u tvom gradu već postoji savetodavni komitet građana za pitanja vezana za probleme biciklista, raspitaj se o mogućnosti pristupanja mladih toj grupi);
- učestvuje u istraživanju, pisanju nacрта i predlaganju nove gradske uredbe (propisa ili zakona) o biciklističkom saobraćaju.

SINDI SAVETUJE: DA LI U TVOJOJ BIBLIOTECI ILI LOKALNOM DRUŠTVENOM CENTRU POSTOJI OMLADINSKA SAVETODAVNA GRUPA? NJENI ČLANOVI BI MOGLI DA TI DAJU PRAKTIČNE SAVETE O RAZNIM PITANJIMA, OD NAČINA DEFINISANJA CILJEVA DO KOMUNIKACIJE SA LJUDIMA NA VLASTI.



Posmatrati pse kako se igraju Posmatrati dete dok uči da hoda Posmatrati stare kako posmatraju mlade Čitati knjigu Slušati



Kevin Breken i Lori Kafner, organizacija *Newmindspace*

Skretanje pažnje na javne prostore

Kako se borimo za javne prostore? Kroz tuče džinovskim jastucima, ratove vodenim balonima i bitke kartonskim cevima! Pretvaranje lokalne zajednice u veliko igralište je jednostavan i zabavan način da se skrene pažnja na javne prostore. Mi to nazivamo „metamorfozom” ili „umetničkom transformacijom grada”. Pravili smo žurke u vagonima metroa uz pomoć prenosnog ozvučenja, organizovali velike zabave sa duvanjem balona od sapunice i masovne igre osvajanja zastave i koordinisali spontane kostimirane parade sa marširajućim orkestrima. U najvećem broju slučajeva nije ti potrebna

zvanična dozvola – pravo na javno okupljanje je osnovno ljudsko pravo. Sve što ti je potrebno jeste nekoliko prijatelja, internet konekcija i ideja za događaj.

Gde? Svaki javni prostor može da posluži, ali, molimo te, nemoj da to bude park. Ne samo da ćeš tako zaštititi parkove od gomilanja smeća, nego ćeš i sprečiti da se događaj koji organizuješ učini previše svakidašnjim. Slični događaji koji se održavaju po parkovima su uglavnom dosadni, verovatno zato što se nikad ne može računati na veliki broj posetilaca. Često je mnogo bolje ići tamo gde ljudi već ionako ima – u tom slučaju možeš da ih pozoveš da ti se pridruže!

Kada? Mi obično biramo subotu po podne jer tada možemo računati na

prisustvo ljudi svih generacija (roditelji i deca uglavnom ne posećuju noćna dešavanja), što događaju daje topliji karakter. Takođe, sunčano vreme sve te nezaboravne trenutke čini lakšim za fotografisanje.

Kako? Veb-grupe, poput Jahua ili Gugla, ili mejling programi, kao što je Dada Mail (softver) ili YMLP (onlajn servis), pomažu da se vest brzo proširi. Na svom sajtu, društvenoj mreži ili blogu možeš da postaviš link za prijavu učesnika, pa će tvoja mejling lista odatle spontano početi da raste. Naravno, Fejsbuk je još jedan super brz način da dopreš do svih svojih prijatelja.

Sada si naoružan svim alatima koji su ti potrebni da pretvoriš javne prostore u mesta za zabavu! Šta čekaš? Izadi napolje i započni igru!

Metju Bleket, *Spacing Magazine*

Kako organizovati uspešan događaj za prikupljanje neophodnih sredstava?

Priključio si se grupi, definisao stvar za koju se zalažeš i sada si spreman za bitku za javne prostore. Ipak, najpre će ti trebati novac za stvari poput baštovanskog alata i materijala za izradu plakata. Možeš da konkurišeš za dodelu sredstava kod neke neprofitne fondacije ili vlade, ali je najbrži način za dolazak do novca da u tom cilju organizuješ prigodan događaj.

Za uspešnu pripremu događaja za prikupljanje sredstava potrebne su tri veštine: organizacija, organizacija i organizacija. Ako nameravaš da pozoveš ljude da podrže stvar za koju se zalažeš, uradi to na pravi način, tako što ćeš sve dobro unapred isplanirati, pazeći da ti ni najmanji detalj ne promakne. Posetioци će takođe očekivati da, ako ulože novac, nešto i dobiju zauzvrat. Igre i kvizovi podstiču interakciju među ljudima. Govori pomažu da se svima objasni kako će prikupljeni novac biti upotrebljen. Zatraži od lokalnih radnji da doniraju nešto od svojih proizvoda koji će biti deljeni kao nagrade. Zabava uživo, poput svirki i di-džej setova, može da privuče fanove izvođača koji (još uvek) nisu čuli za tebe. Mi ovo volimo da zovemo „akcijom na obostranu korist”.

Sledeći korak je pronalaženje odgovarajućeg mesta dešavanja. Tu treba uzeti u obzir nekoliko stvari, uključujući i to u kojoj meri je odabrano mesto pogodno za događaj koji želiš da organizuješ. Postoji li na njemu bina? Ima li stolova i stolica? Da li je moguće postaviti LCD monitor i ozvučenje? Koliko posetilaca očekuješ? Mi uvek pre biramo manja mesta nego ogromne prostore koji izgledaju prazno čak i ako se svi pojave.

Kada su svi ovi detalji rešeni, baci se svim silama na promociju događaja! Možeš da se povežeš sa nekom drugom grupom koja ima slične ciljeve i da iskoristiš njihove mejling-liste ili veb-sajt za najavu događaja. Možda će oni moći i da ti ustupe nekoliko volontera – ljudi koji bi prodavali karte u pretprodaji i na ulazu, delili informativne materijale, pomagali u čišćenju i sl. A ako imaš stvari poput majica ili bedževa, ne zaboravi da pripremiš dovoljnu količinu za prodaju!

Ako uložiš dovoljno truda, ovakav događaj može biti ne samo odličan način da prikupiš novac već i prilika da razglašiš priču o javnim prostorima, pridobiješ ljude koji će podržati stvar za koju se zalažeš i, naravno, da se dobro provedeš!

METJU SAVETUJE: PRE NEGO ŠTO REZERVUJEŠ ODGOVARAJUĆI PROSTOR, TRAŽI DA TI CENU DOSTAVE NAPISMENO I DODAJ TO OSTALIM TROŠKOVIMA. TO ĆE TI POMOĆI DA IZRAČUNAŠ KOLIKO ULAZNICA TREBA DA PRODAŠ PRE NEGO ŠTO POČNEŠ DA ZARAĐUJEŠ.

DEN SAVETUJE:
ŽELIŠ DA SKRENEŠ
PAŽNJU NA PROBLEM
U SVOM GRADU?
ORGANIZUJ ŠETNJU
ILI BICIKLISTIČKU
TURU SA ČLANOVIMA
LOKALNE ZAJEDNICE,
PREDSTAVNICIMA
MEDIJA I LOKALNIH
VLASTI.



Den Burden, *Walkable Communities*

Budi predvodnik grupe

Mladi često imaju najbolji uvid u to šta nije u redu sa javnim prostorima, ali ih o tome veoma retko iko išta pita. Evo nekoliko primera kako mladi mogu sugerisati liderima zajednice kako da javne prostore učine boljim za šetnju, vožnju bicikla i igru:

U mestu Glejs Bej, u Novoj Škotskoj, mladi su odigrali važnu ulogu u unapređenju gradskih šetališta i biciklističkih staza. Članovi omladinskog akcionog odbora povelili su grupu savetnika za transport u šetnju po gradu. Svaki član odbora je predvodio grupu na određenom segmentu puta, a onda zamolio savetnike da na skali od 1 do 10 ocene svaku zonu i objasne svoje ocene. Oni su takođe ponudili i vlastite predloge za rešavanje problema.

U Delftu, u Holandiji, mladi su naučili kako da koriste tehniku „planiranja pomoću gumene trake“ za pronalaženje najpraktičnijeg puta da se pešice ili biciklom stigne do određenih važnih mesta u gradu.

Kod ovakve vrste planiranja koristi se mapa, čiode i rastegljiva gumena traka da bi se odredila ruta koja je, prema mišljenju lokalnih stanovnika, najbolja za stizanje do određenog odredišta. Tehnika omogućava da se utvrdi na kojim mestima je potrebno sprovesti javne radove, poput izgradnje ili obnove šetališta, staza i pešačkih prelaza.

U Melburnu, u Australiji, učenici su pomogli da se organizuje nacionalna konferencija pod nazivom „Neka deca žive“ tako što su pozvali na stotine izabranih lidera, urbanista, arhitekata, policajaca i drugih važnih ljudi da čuju poruke koje su razvili i predstavili mladi iz grada o tome šta po njihovom mišljenju nedostaje u gradskom životu. Njihove reči, iskrene sugestije imale su ogroman uticaj jer su podsetile ljude zadužene za planiranje i upravljanje budžetima na to koliko su javni prostori važni za mlade.

I ti možeš da pomogneš da se tvoj grad transformiše. Ugledaj se na ove klince koji su, polazeći od zamisli o boljoj budućnosti, preuzeli inicijativu da se započne preoblikovanje javnih prostora u mestima u kojima žive.

ili dame **Igrati krocket, fudbal ili ragbi** Vežbati taj či či ili gledati one zadržujuće vitke seniore kako to rade **Gacati po snegu** Skijati **Praviti**

Izrazi zahvalnosti

Za istraživanje o ovako širokoj temi bilo je potrebno toliko čitanja (i dokoličarenja u prelepim prostorima) da je nemoguće ovde navesti kompletnu listu izvora. Ipak, želela bih da se iskreno zahvalim svima onima koji su dali poseban doprinos nastanku ove knjige.

Na priložima u četvrtom poglavlju posebno zahvaljujem Metjuu Bleketu, Kevinu Brekenu, Denu Burdeni, Sindi Karlson, Lizi Hegam, Metjuu Džonsonu, Lori Kafner i Edruu Pasku. Oni ne samo što su ponudili odlične savete našim čitaocima već su mi kroz intervju e i primere iz vlastitog iskustva dali smernice za dalje istraživanje i čitanje.

Izuzetno sam zahvalna Riku Buku, Leni Kokli, Džejsonu Koletu, Heder Džonson, Međunarodnom savetu tržnih centara, Izabel Lekroa, Dilanu Ridu, Ketu Stinson, Derenu Veršleru i Poli Ving zbog stučnog mišljenja, činjenica i podrške koju su mi pružili.

Veliko hvala i mladim čitaocima na mišljenjima i fidbeku, a posebno učenici Nensi Bou iz devotog razreda škole Bajsentenijal u Dartmoutu u Novoj Škotskoj, čiji su mi sastavi o javnim prostorima potvrdili da smo na pravom putu.

Posebno hvala Džejn Džejkobs, Bobu Dilanu, Džordžu Radvanskom i Reju Oldenburgu na dozvoli da ih ovde citiramo, kao i na njihovim delima, koja su u tolikoj meri inspirisala ovu knjigu.

Veoma sam zahvalna Karen Li što je predložila ovaj projekat i što je u njega uložila svu svoju genijalnost, kao i Marku Njuiju i Karen Pauers što su ga učinili prelepim.

Konačno, hvala mojoj porodici i prijateljima. Posebno ću izdvojiti Rejčel, Heder i Kristin – zato što se još sećate peščanog nasipa i parkinga i zato što nam i dalje ide od ruke da zajedno ne radimo ništa.



REČNIK

Napomena: Neki pojmovi koji su definisani u samoj knjizi ne pojavljuju se u rečniku.

agora – javni prostor u kome su se okupljali stanovnici Stare Grčke

aktivisti/aktivizam – praksa preduzimanja konkretnih mera radi podsticanja određenih političkih ili društvenih promena

arhitekta / arhitektura – profesija ljudi koji se bave projektovanjem zgrada i drugih objekata

avatar – u onlajn i video igrama: lik ili simbol koji predstavlja igrača

dokoličariti – biti neaktivan, odnosno provoditi vreme u određenom prostoru bez posebnog cilja

društveni prostori – javni ili privatni prostori u kojima se građani okupljaju i međusobno komuniciraju

građanska neposlušnost – namerno kršenje propisa u znak protesta protiv nekog zakona koji se smatra nepravičnim ili u cilju skretanja pažnje na neki problem

građanski ponos – ponos građana na njihov grad

gugi (google) arhitektura – futuristički stil u arhitekturi inspirisan automobilskom industrijom, svemirskim istraživanjima i razvojem atomske energije. Nastao je krajem četrdesetih godina u južnoj Kaliforniji i trajao do sredine šezdesetih. Karakteriše ga prisustvo geometrijskih formi i obilato korišćenje stakla i neona. Termin potiče od naziva restorana izgrađenog 1949. u zapadnom Holivudu po projektu arhitekta Džona Lotnera (John Lautner).

gustina naseljenosti – broj ljudi koji naseljavaju određeno geografsko područje

javna imovina – zemljišta ili građevine u javnom vlasništvu, uglavnom pod upravom države

javni prostor – prostor u javnom vlasništvu

javni transport – sredstva za prevoz građana, poput autobusa ili metroa, koja se finansiraju iz javnog budžeta

komercijalni (nasuprot neprofitnom) – koji je vezan za trgovinu, poslovanje ili profit

lični prostor – prostor između pojedinca i drugih ljudi

Mardi gra (Mardi Gras) parada – karnevalska parada koja se tradicionalno održava u Nju Orleansu povodom Mrsnog utorka (poslednjeg dana pred uskršnji post)

medijsko obrazovanje – poznavanje i razumevanje različitih vidova komunikacije kojima se može dopreći do velikog broja ljudi, uključujući televiziju, radio, štampu, reklame i internet

neprofitna organizacija – organizacija čije aktivnosti nisu usmerene sticanju profita, već najčešće ostvarenju nekog opštekorisnog cilja

omladinski odbor/omladinska savetodavna grupa – grupa dece ili tinejdžera koja se bavi savetovanjem o temama vezanim za probleme, programe ili ideje mladih

peticija – zahtev za nekom promenom ili akcijom, najčešće potkrepljen potpisima zainteresovanih lica

predgrađa – rezidencijalna (stambena) naselja na periferiji grada

pristupačnost – mera u kojoj je određeni prostor dostupan stanovnicima, uključujući i one kojima su za kretanje potrebna kolica ili druga pomagala

privatni prostor – prostor čiji je vlasnik neka kompanija ili pojedinac, a ne javnost

proksemika – nauka koja izučava korišćenje prostora pri komunikaciji među ljudima

sloboda okupljanja/udruživanja – pravo pojedinaca da, nastupajući kao grupa, izraze, promovišu ili brane zajedničke interese

tag – potpis pisca grafita

urbani – koji ima veze sa gradom, gradski

urbanizam – planiranje razvoja gradova

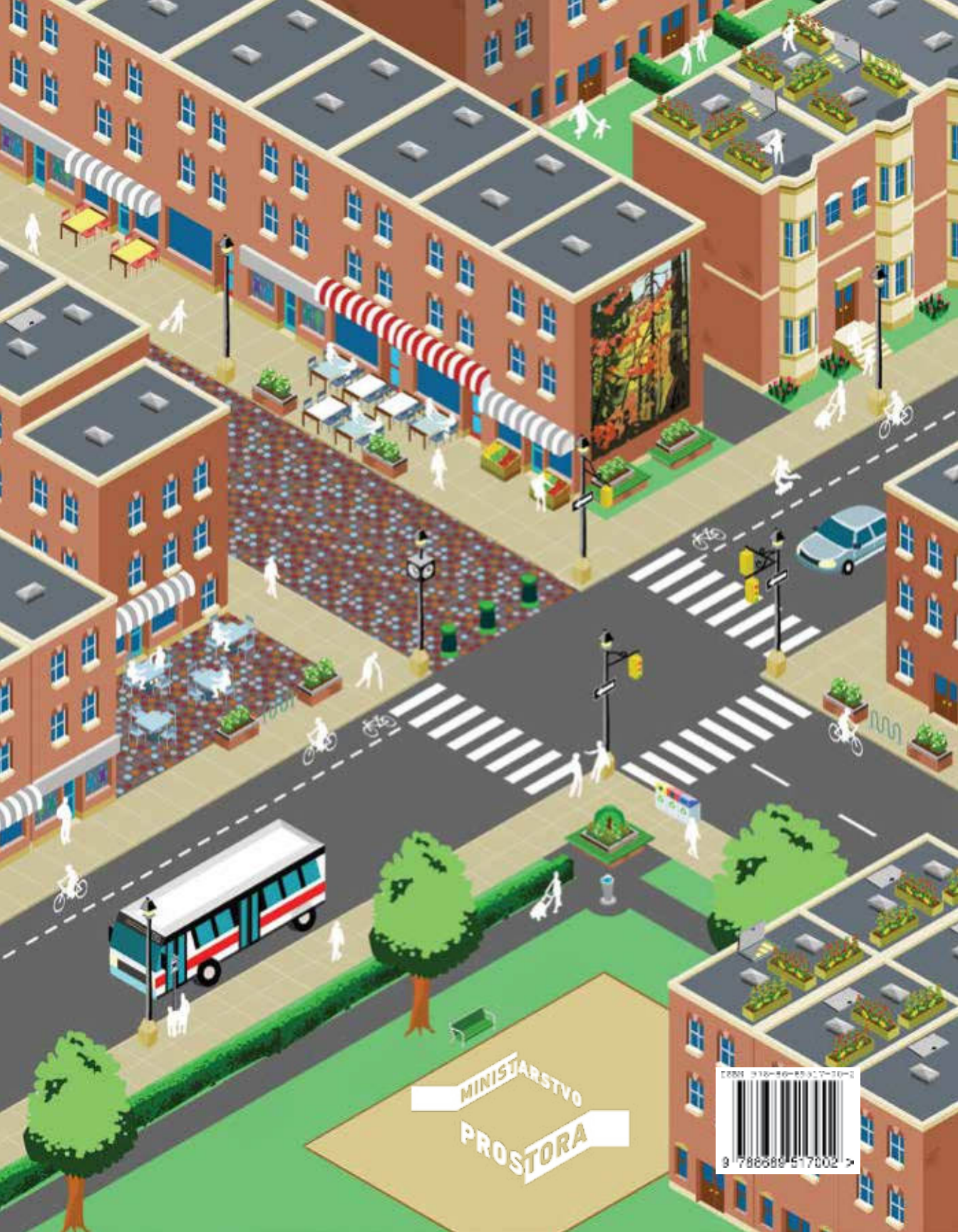
zeleni prostori – javni prostori prekriveni vegetacijom, poput trave ili drveća

„Prijatelji parka” **Osnovati organizaciju „Prijatelji parka”** Predložiti da se napravi zajednička bašta, **Ili zelena pijaca**, Ili staklenik,

Index

- Agora, 16–17
- Aktivizam, 15, 35, 36, 39, 42, 44, 58, 64
- Al-Azhar park, 51
- Arhitektura, 17, 19, 46–47, 52, 76
- Australija, 22, 76
- Austrija, 65
- Autobus, 19, 30, 55, 71. *Vidi i gradski prevoz.*
- Automobili, 20, 54–55, 56, 58, 59
- Bangladeš, 11
- Bašte, 10, 14, 18, 49, 50, 75. *Vidi i zeleni prostori*
- Berlinski zid, 42–43,
- Beskućnici, 14, 36, 37, 48
- Bezbednost, 28–29, 30, 36, 37, 39, 41, 47, 50, 54–55, 59, 72
- Biblioteke, 10, 12–13, 18, 20, 23, 60, 72, 73
- Bicikli, 28, 47, 54, 58, 59, 73, 76
- Boston Komon, 18
- Brazil, 53, 64
- Breken, Kevin (Bracken, Kevin), 74
- Burden, Den (Burden, Dan), 76
- Ciclovías, 59
- Dani bez automobila, 58
- Deca, 28, 29, 55, 60, 73, 76
- Dempf, Rajner (Dempf, Rainer), 65
- Diskriminacija, 15, 37, 38
- Dokoličarenje, 39
- Društvene grupe, 24, 39
- Društvene mreže, 24, 25, 74
- Društveni prostori, 12, 23, 24, 34
- Društvenost, 46
- Džejkobs, Džejn (Jacobs, Jane), 29, 44
- Džonson, Metju (Johnson, Matthew), 70
- Egipat, 18, 62
- Engleska, 18, 50. *Vidi i Velika Britanija*
- Fleksibilnost, 47
- Francuska, 31, 42
- Funkcionisanje / funkcionalnost, 14, 48, 50, 54, 55. *Vidi i korišćenje.*
- Gang, 11
- Gerila baštovanstvo, 50
- Gradski (javni) prevoz, 37, 47, 55, 64, 65
- Građanski ponos, 46
- Građevine, 17, 20, 52. *Vidi i zgrade*
- Grafiti, 62–63, 64, 67, 71
- Gustina naseljenosti, 20, 29
- Hegam, Liza (Heggum, Lisa), 72
- Hol, Edvard T. (Hall, Edward T.), 34
- Holandija, 41, 58, 76
- Igrališta, 10, 49, 50, 51, 74
- Indija, 11, 53
- Internet, 6, 22, 23, 25, 74
- Istorijski prostori (očuvanje i obnova), 19, 51, 52
- Italija, 42–43,
- Izabrani odbor za javna šetališta, 18
- Izrael, 18
- Javni bicikli, 58
- Javni prostor, 6–7, 8–9, 10, 12, 16, 18, 23, 26, 30, 32, 35, 36, 39, 44–45, 46–47, 48, 49, 51, 60, 64, 65, 68–69, 70, 71, 73, 74, 75
- Javni život, 10, 16–17, 21, 23, 55
- Javno dobro, 23
- JFK Plaza. *Vidi* Park Ljubavi
- Južna Afrika, 31, 61
- Kafići, 12–13, 28
- Kafner, Lori (Kufner, Lori), 74
- Kanada, 19, 31, 32, 42
- Kanavan, Šon (Canavan, Sean), 50
- Karlson, Sindi (Carlson, Cindy), 73
- Kasab, Žilberto (Kassab, Gilberto), 64
- Kina, 18, 30, 42, 53
- Kolumbija, 52, 59
- Komercijalni, 23, 70
- Kriminal, 29, 32, 38, 61, 63
- Kritična masa, 58
- Lični prostor, 34–35
- Linkolnov memorijal, 42
- Logoi, 64, 65, 70
- Medijsko obrazovanje, 70
- Međunarodni program svetske baštine, 19
- Mentur, Mandla (Mentoor, Mandla), 61
- Metro, 19, 60, 62, 64, 74. *Vidi i gradski prevoz.*
- Mladi, 6, 15, 20, 31, 35, 36, 38, 39, 54, 63, 70–71, 72–73, 76. *Vidi i tinejdžeri.*

- Mreža za unapređenje svesti o medijima (Media Awareness Network), 70
- Muzeji, 12, 63
- Nadzor, 32
- Naknade, 23, 58. *Vidi i* ulaznice
- Narodni park, 49
- Naselja, 21, 29, 32, 37, 46, 54, 58
- Nemačka, 19, 42–43
- Nepal, 11
- Nepoznati, 29, 39
- Neprofitne organizacije 12, 25, 75
- Nezavisnost, 21, 36, 39
- Newmindspace*, 74
- Okupljanje, 6, 10, 13, 15, 18, 23, 24, 39, 42, 49, 74
- Oldenburg, Rej (Oldenburg, Ray), 21
- Olmsted, Frederik Lou (Olmsted, Frederick Law), 19
- Omladinske savetodavne grupe, 72, 73
- Omladinski odbor Hemptona (Hampton Youth Commission), 73
- Omladinski odbor, 73
- Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), 19
- Park ljubavi, 40
- Parking, 6, 21, 28, 49, 54, 58, 75
- Parkovi, 10, 13, 14, 18–19, 20, 36, 37, 39, 40–41, 47, 49, 50, 51, 60, 71, 74. *Vidi i* zeleni prostori.
- Pask, Endru (Pask, Andrew), 71
- Pejzažna arhitektura, 19, 46
- Pešaci, 30, 48, 54–55, 76
- Plakati, 64, 71, 75
- Planeri, 73,
- Policija, 29, 30, 32, 36–37, 43, 49, 76. *Vidi i* zakoni.
- Polijski čas, 14–15, 38
- Predgrađa, 20–21, 29, 54
- Prikupljanje sredstava, 72, 75
- Pristupačnost, 23, 47, 48, 50, 67
- Privatnost, 32
- Prodavnice, 13, 28, 39, 73. *Vidi i* tržni centri.
- Projektovanje, 17, 19, 42, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 54, 56
- Proksemika, 34
- Prostori u privatnom vlasništvu, 10, 12, 13, 15, 23, 24, 29, 63, 64
- Protest, 15, 22, 31, 42–43, 49, 64. *Vidi i* aktivizam.
- Radvanski, Džordž (Radwanski, George), 32
- Reklamiranje, 64, 65, 70, 71
- Rid, Dilan (Reid, Dylan), 39
- Rimski forum, 17
- Sedam svetskih čuda, 53
- Singapur, 31
- Sjedinjene Države, 14–15, 17, 18–19, 36, 42, 43, 49
- Sloboda okupljanja 42, 49, 74
- Sloboda udruživanja, 42
- Sloboda, 21, 38. *Vidi i* nezavisnost.
- Služba za nacionalne parkove, 19
- Smeće, 31, 55, 64, 74. *Vidi i* zagađenje.
- Soveto - Planina nade (SOMOHO), 61
- Spacing Magazine*, 75
- Stara Grčka, 16–17, 18
- Stari Rim, 17
- Steinbrener, Christoph, 65
- Sumeri, 18
- Škole, 6, 12, 15, 27, 31, 54, 70, 71
- Tinejdžeri, 6–7, 14–15, 20–21, 23, 24, 31, 36, 38–39, 73. *Vidi i* mladi.
- Trg Federacije, 22
- Trg Republike, 42
- Trg Tjananmen, 18, 42
- Trgovi (gradski), 10, 18, 22, 42, 47, 66–67
- Trotoari, 10, 12, 20, 27, 28–29, 30–31, 36, 54–55
- Tržni centri, 14–15, 20–21, 24, 38
- Ulaznice, 9, 12, 75
- Ulice, 10, 13, 28–29, 35, 36, 38, 42, 48, 50, 54–55, 56, 58, 59, 63, 64, 65, 67
- Umetnost, 10, 14, 22, 60, 61, 62–63, 64, 65, 67, 74
- Vajt, Vilijam H. (Whyte, William H.), 48
- Vankuverska mreža za javne prostore (Vancouver Public Space Network), 71
- Vavilon, 18
- Velika aleksandrijska biblioteka, 18
- Velika Britanija, 32, 35, 38
- Verski obredi (mesta za), 13, 20
- Vestblak skejt park, 41
- Vlada, 12, 43, 75
- Walkable Communities*, 76
- Voks, Kalvert (Vaux, Calvert), 19
- Zagađenje, 11, 50, 54, 64
- Zajednica, 7, 13, 24, 37, 46, 49, 50, 61, 64, 66–67, 70, 71, 72, 73, 74, 76
- Zakon o čistom gradu, 64
- Zakoni, 30–31, 36–37, 38, 63, 64, 73
- Zeleni prostori/zelene površine, 37, 41, 46, 50, 51, 61, 67
- Zgrade, 10, 22, 30, 52
- Znamenitosti, 47
- Zone, 20, 23



MINISTARSTVO
PROSTORA

9 786589 517002



9 786589 517002